

ห้องสมุดคณะเทคโนโลยีการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง

ปัญหาพิเศษ

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว กรณีศึกษาบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Land Use Change in Rice : A Case Study at Ban Thung Po , Phun Pin Sub – District
Phun Pin District , Suratthani Province.

T096356

โดย

นางเสาวนีย์ แก้วประดิษฐ์

ป/พ.

ส9A1ก

25A๕

เลขหมู่.....

เลข

เลขทะเบียน..... 96356

วันเดือนปี..... - 3 JUN 2009

ภาควิชาเทคนิคเกษตร

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (พัฒนการเกษตร)

พ.ศ. 2547

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ
ภาควิชาเทคนิคเกษตร
คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กทม.

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว กรณีศึกษาบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
Land Use Change in Rice : A Case Study at Ban Thung Po , Phun Pin Sub – District
Phun Pin District , Suratthani Province.

โดย

นางสาวเสาวนีย์ แก้วประดิษฐ์

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลักสูตร
วท.บ. (พัฒนาการเกษตร)

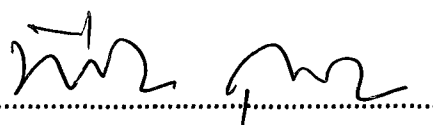
เมื่อวันที่ 30 เดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๕๔๗

ประธานกรรมการปัญหาพิเศษ

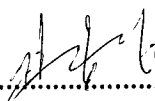
(อาจารย์ ดร. ปัญญา หมั่นเก็บ)

กรรมการปัญหาพิเศษ

(อาจารย์ พีรชัย กุลชัย)

หัวหน้าภาควิชา

(อาจารย์ สุชมาภรณ์ ชันศรี)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว กรณีศึกษานานทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดย : นางสาวเสาวนีย์ แก้วประดิษฐ

ชื่อปริญญา : วิทยาศาสตรบัณฑิต (พัฒนาการเกษตร)

สาขาวิชาเอก : พัฒนาการเกษตร

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

(อาจารย์ ดร.ปัญญา หมั่นเก็บ)

30 / 10 / 2547

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว แนวโน้มของการคงอยู่และการเสื่อมถอยของอาชีพทำนาข้าว กรณีศึกษานานทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ผลการศึกษา พบว่า เงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่นาข้าวของเกษตรกรบ้านทุ่งโพธิ์ มีดังนี้ 1) สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย ขาดแคลนแหล่งน้ำและมีการแพร่ระบาดของศัตรูพืช 2) ขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากปัจจุบันแรงงานส่วนใหญ่ได้ย้ายไปใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม 3) การทำนามีต้นทุนการผลิตสูงและผลผลิตต่อไร่ต่ำ 4) ราคาผลผลิตต่ำ 5) การขยายตัวของเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้เกษตรกรขายที่ดินให้กับภาคเกษตรและหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น บิมน้ำมัน ตู้ซอมรถ ร้านอาหาร ฯลฯ 6) การเพิ่มขึ้นของประชากร จากเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลต่อแนวโน้มการคงอยู่และการเสื่อมถอยของอาชีพทำนาข้าวของบ้านทุ่งโพธิ์ ซึ่งปัจจุบัน มีประชากร 160 หลังคาเรือน และมีพื้นที่นาประมาณ 3,000 ไร่ แต่มีเกษตรกรเพียงรายเดียวเท่านั้นที่ยังคงทำนาอยู่ในหมู่บ้าน คือ กำนันวิโรจน์ อินโท อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2547 ได้มีโครงการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อปลูกข้าว โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงพื้นที่จากกรมพัฒนาที่ดิน แต่ทั้งนี้โครงการจะมีความสำเร็จและยั่งยืนได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรเองที่เห็นถึงความสำคัญและมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพทำนาข้าว รวมทั้งการสนับสนุนของภาครัฐที่มีความจริงจังและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คำนิยม

การศึกษาปัญหาพิเศษ เรื่องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว กรณีศึกษาบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลทუნพิน อำเภอทუნพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผลสำเร็จได้ต้องขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ปัญญา หมั่นเก็บ ประธานกรรมการปัญหาพิเศษที่ได้ให้คำแนะนำเป็นอย่างดีเสมอมา อาจารย์ พีรชัย กุลชัย กรรมการปัญหาพิเศษที่เป็นแรงดลใจให้ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้และเชื้อเพื่อตำรา จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้ศึกษาวิจัยขอขอบพระคุณ นักวิชาการเกษตร ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 22 จังหวัดสุราษฎร์ธานี คุณวีระบุธ อัครธราดล และ คุณก้องกษิต สุวรรณวิหค ที่ให้ความอนุเคราะห์ เอกสารและคำแนะนำเพิ่มเติม ขอขอบคุณกำนันวิจิตร อินโท และ ชาวบ้านทุ่งโพธิ์ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ได้มีส่วนช่วยให้งานวิจัยครั้งนี้เป็นผลสำเร็จ

เสาวนีย์ แก้วประดิษฐ

เมษายน 2547

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนิยม	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	ง
สารบัญภาพ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	3
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	3
ทฤษฎีความทันสมัย	5
แนวคิดว่าด้วยระบบสังคมเกษตร	8
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม	10
ทฤษฎีการรับสิ่งใหม่	11
แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน	12
ระบบสังคมเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา	15
การผลิตและพัฒนาการผลิตข้าว	22
สภาพทั่วไปของจังหวัดสุราษฎร์ธานี	25
- ที่ตั้งอาณาเขต	25
- การปกครอง	25
- สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ	26
- สภาพภูมิอากาศ	26
- แหล่งน้ำ	27
- ศักยภาพของดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี	28
การผลิตข้าวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี	31
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	38
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	40

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 สรุปลผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	59
สรุปลผลการวิจัย	59
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	61
เอกสารอ้างอิง	64

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แนวคิดทฤษฎี 3 ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการทางสังคมและภูมิปัญญา ตามทฤษฎีของกองต์	4
2. เนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรของจังหวัดสุราษฎร์ธานี	28
3. ประเภทและเนื้อหาที่ถือครองทางการเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปี 2543/2544	29
4. พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี	30
5. พื้นที่ปลูกข้าวนาปี ฤดูกาลผลิตปี 2543/44 ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี	31
6. เนื้อที่ผลผลิตข้าวนาปรังและผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี	32
7. การเกิดเหตุการณ์ที่สำคัญและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ทำนาข้าว	47

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงแผนที่ความเหมาะสมของดินสำหรับปลูกข้าวอำเภอพุนพิน	33
2 แสดงแผนที่ตำบลพุนพิน	41
3 คลองไทรก๊ง	43
4 แปลงนาไร่ริมฝั่งคลองไทรก๊ง	43
5 แปลงนาไร่ริมฝั่งคลอง	43
6 นายวิโรจน์ อินโท กำนันตำบลพุนพิน	44
7 สภาพพื้นที่นาริมถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ	44
8 สภาพที่นาริมถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้าน	44
9 แปลงเกษตรผสมผสาน	45
10 เปลี่ยนจากนาเป็นสวนยางพารา	45
11 ฟอลดูจาง ทองหัวเตย	51
12 การเคหะแห่งชาติที่ตั้งอยู่กลางแปลงนา	54
13 แปลงนาที่เริ่มเปลี่ยนเป็นสวนปาล์ม	54

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

ความสำคัญและที่มาของปัญหา (Statement of the problem)

ข้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน มีผลเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมประเพณี คนไทยมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับข้าวตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นจึงสังเกตเห็นได้ว่ามีชนบทกรรมนิยมประเพณีและความเชื่อตลอดจนภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับข้าวของคนไทยให้เห็นมากมาย ถึงแม้ว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะได้เข้ามามีบทบาทกับชีวิตประจำวันมากขึ้นและโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความสำคัญของข้าวก็ยังคงมีความจำเป็นกับชีวิตคนไทยในฐานะที่เป็นอาหารหลักของคนไทย

จังหวัดสุราษฎร์ธานีในอดีตเคยเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ เนื่องจากมีแหล่งน้ำและสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนามีพื้นที่มากและเป็นที่ราบ มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน พื้นที่ส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี ในปี พ.ศ. 2522 จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด 3,495,607 ไร่ หรือร้อยละ 43 ของเนื้อที่ทั้งจังหวัด ในฤดูการผลิต ปี 2522 / 2523 มีเนื้อที่ทำนา 428,932 ไร่ หรือร้อยละ 10 ของเนื้อที่ทำนาทั้งหมดในภาคใต้ ปี พ.ศ. 2544 จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด 4,375,953 ไร่ ในฤดูการผลิต ปี 2544 / 2545 มีเนื้อที่ทำนา 57,085 ไร่ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545) การทำนาส่วนใหญ่อยู่ในท้องที่อำเภอพุนพิน อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอไชยา อำเภอกาบัง อำเภอท่าชนะ อำเภอบ้านนาสาร และอำเภอเวียงสระ จากสถิติในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่ใช้ในการทำนาลดลงไปถึง 371,847 ไร่ ทั้งที่มีพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้นอีก 880,346 ไร่ จึงสังเกตได้ว่าพื้นที่การทำนาปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 1.30 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่น้อยมากสำหรับการผลิตข้าวทั้งที่ความต้องการบริโภคข้าวมีเพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราประชากรเพิ่มขึ้น

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและการสอบถามเจ้าหน้าที่พบว่า อำเภอพุนพินมีจำนวนพื้นที่ทำนาลดน้อยลงจนเห็นได้ชัด ประชาชนส่วนใหญ่ที่เคยประกอบอาชีพทำนาปัจจุบันได้เลิกทำนาและปล่อยให้พื้นที่รกร้างว่างเปล่าไม่มีการใช้ประโยชน์ จากสถิติพื้นที่ทำนาฤดูกาลเพาะปลูก 2544/2545 มีจำนวน 2,317 ไร่ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545) ทำให้ผู้ศึกษามองว่า

ในอนาคตหากเกษตรกรเลิกประกอบอาชีพทำนาในอำเภอพุนพิน วิถีชุมชนชาวนา วัฒนธรรมเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชนบรรมนิยมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าวของบรรพบุรุษจะเลือนจางหายไปจากท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำนาข้าว บ้านทุ่งโพธิ์ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อทราบถึงปัญหาของเกษตรกรว่าเหตุใดจึงเลิกทำนาปล่อยให้พื้นที่นารกร้างว่างเปล่า ปัญหา อุปสรรค และ แนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นา และเห็นความสำคัญของอาชีพทำนา ตลอดจนเป็นการส่งเสริมสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา (Objective of the study)

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แนวโน้มของการคงอยู่และการเสื่อมถอยของอาชีพทำนาข้าว ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Significance of the Study)

ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว ของบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเป็นประโยชน์เชิงนโยบายและการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นที่นารกร้างให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เกษตรกรได้หันกลับไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่นา

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว ของบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นิยามศัพท์

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการทำนาข้าว ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นที่ไม่ใช่เพื่อการทำนาหรือไม่มีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

แบบแผนการผลิต หมายถึง วิธีการหรือรูปแบบที่ใช้ในการทำการเกษตร

แนวโน้มการคงอยู่และการเสื่อมถอย หมายถึง การวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในอนาคตว่าเกษตรกรจะยังคงประกอบอาชีพการทำนาข้าวหรือเลิกที่จะทำนาข้าว

วัฒนธรรมข้าว หมายถึง แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ วิธีการดำเนินชีวิต การแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด

บทที่ 2

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง

(Review of Related Literature)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการวิจัย
ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization)
3. ทฤษฎีระบบสังคมชุมชน
4. แนวความคิดว่าด้วยระบบสังคมเกษตร
5. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม
6. ทฤษฎีการรับสิ่งใหม่ (Innovation Theory)
7. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน
8. ระบบสังคมเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา
9. การผลิตและพัฒนาการผลิตข้าว
10. สภาพทั่วไปของจังหวัดสุราษฎร์ธานี
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

กองต์ (1988 : 9-15) อ้างถึงใน สง่า บุญแต่ง (2545) ได้เสนอแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในเรื่องวิวัฒนาการ (evolution) ทางสังคม-วัฒนธรรม โดยแบ่งสังคมออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ สังคมสถิตย์ (social statics) และสังคมพลวัต (social dynamics) สังคมสถิตย์เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยโครงสร้างของสังคมที่เป็นระบบแบบองค์รวม (holism) ประกอบด้วยสถาบันหรือส่วนต่าง ๆ ทางสังคม แต่ละส่วนของสถาบันต่างก็ทำหน้าที่ของตนเองประสานกับส่วนอื่น ๆ (parts) ในลักษณะที่ต่างฝ่ายเชื่อมต่อกัน สนับสนุนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependent) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นระเบียบหรือความสอดคล้องของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้เป็นปกติ เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคมเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เมื่อปรับตัวได้สังคมก็สามารถดำเนินต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ จวบจนปัจจุบัน สังคมพลวัตเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทางสังคม-วัฒนธรรมเน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมในแง่ของวิวัฒนาการ ซึ่งกองทัพแบ่งขั้นตอนวิวัฒนาการออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นเทววิทยาหรือขั้นนิยาย (the theological or fictitious stage)
- 2) ขั้นอภิปรัชญาหรือขั้นแห่งเหตุผลตามหลักปรัชญา
- 3) ขั้นวิทยาศาสตร์หรือปฏิฐานนิยม (the scientific or positive stage)

ขั้นตอนทั้งสามเหล่านี้สอดคล้องกับลำดับของวิวัฒนาการทางปัญญาและการจัดระเบียบของสังคม (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แนวคิดทฤษฎี 3 ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการทางสังคมและภูมิปัญญาตามทรรศนะของกองทัพ

ทิศทางแห่งวิวัฒนาการ : แนวตั้ง (vertical)	ขั้นตอนวิวัฒนาการ	ลักษณะความเชื่อ ภูมิปัญญา สังคมและวัฒนธรรม		
		ความเชื่อ/องค์ความรู้	สังคม	ผู้นำ
↑	วิทยาศาสตร์ (positivistic stage)	เน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทันสมัย	อุตสาหกรรม	นักวิทยาศาสตร์
	อภิปรัชญา (metaphysical stage)	เน้นเหตุผลตามหลักปรัชญา / ปฏิเสธอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติที่ขาดเหตุผล	สังคมที่อยู่ในระหว่างการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม	ปรัชญาเมธี
	เทววิทยา (theological stage)	เน้นศาสนาและอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ	เกษตรกรรม	พระหรือศาสนเมธี

ที่มา : สร้าง บุญแต่ง (2545)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทฤษฎี 3 ชั้นตอนของกองค์ที่เสนอไว้ข้างต้นแสดงให้เห็นวิวัฒนาการทางความคิดและ พัฒนาการทางวัตถุ (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ กองค์ เชื่อว่า การศึกษาเกี่ยวกับความคิดและภูมิปัญญามีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสังคมและ วัฒนธรรมของแต่ละสังคม แนวคิดทฤษฎีของกองค์ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในแนว วิวัฒนาการจากสังคมเกษตรไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมจะเป็นกรอบเชิงทฤษฎีช่วยให้ผู้วิจัยสร้าง กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวนา เมื่อมองภาพรวม (Holism) ซึ่งในขณะนี้มี แนวโน้มจะเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมแม้ยังเป็นภาพพรัามัวไม่ชัดเจน แต่ก็ เป็นไปตามกระบวนทัศน์ตามที่กองค์เสนอไว้

ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization)

แนวคิดทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาอย่างยิ่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมไปเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งมี ประเด็นที่ควรพิจารณาดังต่อไปนี้

แบล็กส์ (1966) อ้างถึงโน สง่า บุญแดง (2545) ซึ่งได้อธิบายความหมายของความ ทันสมัยว่าประวัติศาสตร์ความทันสมัย ได้เริ่มแต่การล่มสลายของอาณาจักรคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) หรือการค้นพบทวีปอเมริกาในปี ค.ศ. 1492 แต่โดยทั่วไปแล้วยุคความทันสมัย ได้ับเริ่มต้นประมาณปี ค.ศ. 1500 ในยุคที่ผ่านมา ความทันสมัย (modernity) จะพุ่งประเด็นไปที่ ความก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แบล็กส์ได้อธิบาย เพิ่มอีกว่า นอกจากคำว่า การทำให้ทันสมัย (modernization) ที่ใช้บรรยายของกระบวนการพัฒนา แล้วยังมีคำศัพท์อื่นอีกที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงพัฒนา เช่นคำว่า “Europeanization” และ “Westernization” เป็นคำศัพท์ที่ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้อธิบายถึงลักษณะสังคมต่าง ๆ ที่พัฒนาแล้ว แม้ว่าคำศัพท์ “Europeanization” และ “Westernization” มีความสำคัญมาก แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของการทำให้ทันสมัย เท่านั้น คำว่า “การทำให้เป็นตะวันตก” (Westernization) โดยลอกเลียนเอาอย่างอังกฤษและ ฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 17 และ 18 ก็ดี คำว่า การทำให้เป็นแบบสังคมยุโรป “Europeanization” ก็ดี คำว่า การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (industrialization) ก็ดีล้วนเป็นคำที่มีความหมายไม่กว้าง พอที่จะอธิบายในความหมายของการทำให้ทันสมัยให้ครอบคลุมได้เพราะว่าการทำให้เป็น ตะวันตกได้เน้นทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และทำให้ได้รับผลอย่างรวดเร็วคือการปฏิวัติทางด้าน เทคโนโลยี คำว่า การทำให้ทันสมัยเป็นคำที่นิยมใช้มากกว่า ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นผลที่ได้ระเบิด ขึ้นอย่างต่อเนื่องของการทำให้ทันสมัยที่ได้แพร่หลายในปลายศตวรรษที่ 20

แบล็กส์ได้ให้ความหมายของการทำให้ทันสมัยว่า เป็นกระบวนการวิวัฒนาการตามกาลเวลาขององค์การต่าง ๆ ที่ได้มีการปรับตัวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ของมนุษย์ได้เพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน การยอมรับในการควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ของพวกเขา แนวความคิดเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยเหมือนกับการทำให้เป็นยุโรปหรือการทำให้เป็นตะวันตก คือ การสะสมความรู้และวิธีการของการบรรยายด้วยเหตุผลเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ การทำให้ทันสมัยมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างค่านิยมทางประเพณีกับค่านิยมความทันสมัย และเกี่ยวข้องกับชะตากรรมของมนุษย์โดยเฉพาะในยุคที่มีพลวัตสูงเนื่องเพราะความเป็นสมัยใหม่ (the dynamics of modernization)

เลวี (1966) อ้างถึงใน สง่า บุญแดง (2545) ซึ่งกล่าวว่า การทำให้ทันสมัยทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดำเนินไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงระยะที่ยาวนานดังที่ได้ปรากฏให้เห็นรูปแบบพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างการเริ่มต้นเปลี่ยนของคนเราในการพัฒนาสังคมมีอยู่ 4 ประการคือ

1) รูปแบบของความสัมพันธ์พื้นฐานได้เปลี่ยนจากความผูกพันที่มีอิทธิพลทางประเพณีไปสู่พื้นฐานอันอื่น โดยความมีเหตุผลทางด้านสิทธิผลประโยชน์ของการแลกเปลี่ยน

2) ความสัมพันธ์พื้นฐานเกี่ยวกับความจงรักภักดี โดยเฉพาะบุคคลที่มีบทบาท เช่น ญาติวงศ์ตระกูล ซึ่งได้เริ่มเปลี่ยนแทนความสัมพันธ์พื้นฐาน โดยได้ประยุกต์ใช้ข้อกำหนดและหลักการต่าง ๆ โดยทั่วไปมากกว่า เช่น อำนาจและสิทธิและหน้าที่ของประชากรนี้คือลักษณะที่เรียกว่า การเปลี่ยนจากลักษณะความจงรักภักดีไปสู่ลักษณะทั่วไป

3) ในทางตรงกันข้ามความสัมพันธ์ในระบบประเพณีมีแนวโน้มไปสู่การกระจายหน้าที่ในเชิงปฏิบัติระหว่างตัวบุคคลที่มีบทบาท การทำให้ทันสมัยได้แสดงให้เห็นการเพิ่มขึ้นในความสัมพันธ์ของประชาชนที่ได้กำหนดสิทธิและพันธะไว้ในความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หรือผู้ประกอบการกับลูกค้า

4) การทำให้ทันสมัยได้ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและหลีกเลี่ยงในความสัมพันธ์อันสนิทสนมที่ขยายไปสู่ระดับกว้างของความสัมพันธ์

ลอร์เนอร์ (1968) อ้างถึงใน สง่า บุญแดง (2545) ได้กล่าวว่า การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการทำให้ทันสมัย

ซึ่งเขาได้สรุปว่าการทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจส่วนมากเป็นวิธีการที่เปลี่ยนจากการดำรงชีพที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปสู่การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจที่มีความเจริญเติบโต ในความจริงแล้วได้เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้คือ

- 1) การยกระดับของเทคโนโลยีแห่งการผลิตทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น
- 2) การพัฒนาเกี่ยวกับการครอบคลุมทางเศรษฐกิจเงินตรา
- 3) การพัฒนาตลาดให้อยู่ในระดับกว้างใหญ่

สมเลเซอร์ (1966) อ้างถึงใน สง่า บุญแดง (2545) ซึ่งให้เห็นว่าการทำให้ทันสมัยของสังคมจะเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการความแตกต่างทางสังคม การสร้างสิ่งรบกวนทางสังคม แล้วทำให้มีการบูรณาภาพขึ้นใหม่ เขาเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ 4 ประการคือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีแบบง่ายไปสู่เทคโนโลยีที่มีความซับซ้อน
- 2) การเปลี่ยนจากระบบการทำฟาร์มเพื่อยังชีพไปสู่การเกษตรกรรมเพื่อการค้า
- 3) การเปลี่ยนจากประชากรชนบทไปเป็นประชากรเมือง
- 4) การเปลี่ยนจากการใช้พลังงานสัตว์และพลังงานมนุษย์ไปใช้พลังงานที่ไม่มีชีวิต

ทฤษฎีความทันสมัยนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายมิติของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าวของบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ดียิ่งขึ้น

ทฤษฎีระบบสังคมชุมชน

ระบบสังคม หมายถึง หน่วยที่มีได้มีการจัดระเบียบและมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล หรือกลุ่มองค์กร ได้แก่ครอบครัว สถาบันต่าง ๆ หรือชุมชน ระบบสังคมอาจจะมองเป็นเรื่องแบบแผนพฤติกรรมของการกระทำของบุคคลและวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหลายคนกับปรากฏการณ์ของวัฒนธรรม

ชุมชนประกอบด้วยระบบสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบของสถานภาพ บทบาท กลุ่มและสถาบันต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กัน โดยมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชนด้วย (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2537)

ในขณะที่นักสังคมวิทยาท่านอื่นได้ให้ความหมายของ ระบบสังคมว่า คือ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การที่มนุษย์มาอยู่รวมกัน ทำให้เกิดแบบแผนการปฏิบัติของสมาชิก

ทุกคนในกลุ่มนั้น ๆ จะต้องยึดถือปฏิบัติจนกลายเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติเกิดเป็นระบบสังคมขึ้น (โสภา ชูพิทักษ์, 2522)

จากความหมายซึ่งมีผู้ให้คำนิยามไว้ต่าง ๆ พอสรุปได้ว่าชุมชนจะมีส่วนประกอบทางภูมิศาสตร์ ความเป็นระบบสังคม รูปแบบ ขนบธรรมเนียม ประเพณี การดำเนินชีวิตอย่างเดียวกันและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

โสภา ชูพิทักษ์กุล (2522) ได้ให้ความหมายของสังคม คือ การที่คนกลุ่มหนึ่งไม่จำกัดอายุ ไม่จำกัดเพศ มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีการสืบทอดไปเรื่อย ๆ มีสถาบันและมีวัฒนธรรมซึ่งมีเอกลักษณ์ของตนเอง สังคมมนุษย์ประกอบด้วยระบบสังคมหลาย ๆ ระบบ เป็นต้นว่า ระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการศึกษา และระบบความเชื่อ

แนวความคิดว่าด้วยระบบสังคมเกษตร

สมยศ พึ่งหว่า (2541) ได้กล่าวถึงแนวความคิดว่าด้วยระบบสังคมเกษตรเป็นแนวความคิดที่กล่าวถึงการพัฒนาการเกษตรภายหลังจากที่ได้มีการวิจัยระบบการเกษตรในยุโรปโดยศาสตราจารย์มาซัวเยร์ (Mazoyer) จากสถาบันการเกษตรแห่งชาติ ประเทศฝรั่งเศส แนวความคิดนี้อาศัยทฤษฎีความขัดแย้งมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

เริ่มต้นจากการให้คำจำกัดความของการพัฒนาการเกษตรว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเกิดจากระบวนการผลิตทางการเกษตร ดังนั้นการวิจัยปัญหาทางการเกษตรจึงจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกระบวนการ การปรับเปลี่ยนและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรของสังคม กระบวนการปรับเปลี่ยนนี้อาจจะมีสาเหตุเกิดขึ้นจากภายในหน่วยการผลิตทางการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ในระดับฟาร์ม ระดับชุมชน หรือในระดับที่เหนือไปกว่านี้ อันได้แก่ ภูมิภาค ประเทศหรือระหว่างประเทศ

ในการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกระบวนการผลิตทางการเกษตรนั้นเป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ (Qualitative change) หรือคุณลักษณะต่าง ๆ ในระบบสังคมเกษตรซึ่งได้แก่ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อการเพาะปลูก เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต วัสดุทางชีวภาพ เงื่อนไขการทำงานเกษตรและความพอใจในความต้องการของสังคม โดยส่วนรวมว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในภาพรวมทั้งสังคม

กระบวนการผลิตทางการเกษตร กระบวนการผลิตทางการเกษตรตามแนวคิดนี้ก็คือ การวิเคราะห์การเกษตรนั่นเอง ระบบการเกษตรสามารถพิจารณาได้ใน 2 ระดับ คือ ระดับจุลภาค และระดับมหภาค

ในระดับจุลภาค เป็นการวิเคราะห์ในระดับแปลงเพาะปลูกและระดับฟาร์มหรือครัวเรือนที่ทำการเกษตรซึ่งจำแนกได้เป็นการวิเคราะห์ทางด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ลำดับขั้นตอนทางเทคนิค (Itinerary of technics) หมายถึงวิเคราะห์เหตุผลของลำดับขั้นตอนการทำเกษตรที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่ กิจกรรมทางการเกษตรหนึ่ง ๆ อาจจะมีลำดับขั้นตอนทางเทคนิคหลายอย่างก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เทคนิคการทำเกษตรและเหตุผลการตัดสินใจของเกษตรกร

2) การวิเคราะห์ระบบการปลูกพืช (Cropping systems) และระบบการเลี้ยงสัตว์ ระบบการปลูกพืช หมายถึง แบบแผนของการเพาะปลูกในแปลงที่ใช้วิธีการเดียวกัน โดยมีลำดับขั้นตอนทางเทคนิคและลำดับของพืชที่ปลูกเหมือนกัน ในฟาร์มหนึ่ง ๆ อาจประกอบไปด้วยระบบการปลูกพืชหลายระบบ ดังนั้นการวิเคราะห์ระบบการปลูกพืชจึงเป็นการพิจารณาทั้งในแง่ของเวลา เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน และการกระจายตัวตามพื้นที่

ส่วนการวิเคราะห์ระบบการเลี้ยงสัตว์ หมายถึง การวิเคราะห์วิธีการเลี้ยงสัตว์ฝูงหนึ่ง ๆ ที่มีลำดับขั้นตอนเดียวกัน การเลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวกันจึงอาจจะมีหลายระบบการเลี้ยงก็ได้ เพราะอาจจะใช้ลำดับขั้นตอนที่แตกต่างกัน

3) ระบบการทำฟาร์ม (Farming system) หมายถึง การวิเคราะห์การผสมผสานปัจจัยการผลิตเพื่อทำการผลิตให้ได้ตามวัตถุประสงค์รวมในระดับฟาร์มหรือหน่วยการผลิตในครัวเรือนที่ทำการเกษตรประเภทต่าง ๆ ระบบการทำฟาร์มหนึ่งอาจประกอบด้วยระบบการปลูกพืชหรือระบบการเลี้ยงสัตว์หนึ่งระบบหรือหลายระบบรวมกันก็ได้

อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าการวิเคราะห์ลำดับขั้นตอนทางเทคนิค ระบบการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และระบบการทำฟาร์มไม่ได้ช่วยให้เราเข้าใจผลกระทบของการเกษตรในภาพรวมของท้องถิ่นหรือภูมิภาคมากนัก เนื่องจากกระบวนการผลิตทางการเกษตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และการปรับตัวทางภูมิศาสตร์ทั้งในระดับเล็กและกว้าง การจะทำความเข้าใจกระบวนการของการปรับเปลี่ยนและเงื่อนไขต่าง ๆ ในระบบการเกษตรจึงต้องศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของกระบวนการผลิตทางการเกษตร นั่นก็คือจะต้องวิเคราะห์ระบบสังคมเกษตรซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในระดับมหภาคประกอบไปด้วย

ระบบสังคมเกษตร ตามความหมายของแนวคิดนี้ หมายถึง การที่มนุษย์ปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์โดยการใช้ระบบเทคนิคที่ปรับเข้ากับเงื่อนไขทางภูมิอากาศและชีวภาพของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งและความสามารถในการผลิตเพื่อสนองต่อความต้องการในสังคมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากระบบก่อนหน้านี้ และสามารถคงอยู่ได้ในระยะเวลาที่ยาวนานจนกว่าจะถึงจุดจำกัดของระบบนั้น ๆ คือ ไม่สามารถผลิตซ้ำเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมได้

ระบบสังคมเกษตรทุกระบบหรือวิธีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทุกวิธี การมีความสามารถที่จำกัด ถ้าหากยังไม่ถึงจุดจำกัด ระบบนี้จะขยายไปทั่วพื้นที่ที่สามารถใช้ระบบนี้ได้ แต่ถ้าถึงจุดจำกัดระบบสังคมจะถูกเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพหรือธรรมชาติของกระบวนการผลิต นั่นคือเปลี่ยนไปใช้ระบบเครื่องมือเครื่องมือนานาชนิด ใช้แหล่งพลังงานอื่น ระบบนิเวศการเพาะปลูกแบบอื่น วิธีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมแบบอื่น เป็นต้น

การขยายหรือเปลี่ยนไปเป็นระบบสังคมเกษตรแบบใหม่ได้นั้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการทำงานและการแลกเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงสถาบันและความคิดที่เป็นผู้ชี้นำกระบวนการนั้น ไม่เช่นนั้นความสัมพันธ์ของการทำงานและการแลกเปลี่ยน สถาบัน ความคิดจะเป็นตัวถ่วงของความก้าวหน้า เรียกการเปลี่ยนแปลงจากระบบสังคมเกษตรหนึ่งไปยังอีกสังคมเกษตรหนึ่งว่าเป็นการปฏิวัติการเกษตร แต่ถ้าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เรียกว่า วิฤติการณ์ทางการเกษตรการอธิบายระบบสังคมเกษตรในพื้นที่หนึ่ง ๆ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ปัจจัย คือ

1) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสาธารณูปโภค เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองมีอยู่อย่างมากมายซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อ

ชุมชนชนบทที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2) ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยทางนิเวศวิทยา เช่น สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดิน และอื่น ๆ ถ้าหากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่ดีก็อาจจะพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล หรือสมาชิกแต่ละคนก็มีส่วนที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่าง ๆ ก็อาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่ายกว่าบุคคลอื่น ๆ ตลอดจนความเป็นผู้นำของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ อาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน (สนิท สมัครการ, 2525)

ทฤษฎีการรับสิ่งใหม่ (Innovation Theory)

การรับสิ่งใหม่หรือการยอมรับของใหม่ (Innovation) หมายถึง วัตถุในด้านที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและที่ไม่ใช้วัตถุอันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ และอุดมการณ์ในชุมชนหนึ่ง ๆ การมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

- 1) การค้นพบ
- 2) การคิดค้นประดิษฐ์
- 3) การแพร่กระจาย

ในขณะที่ Rogers (1968) กล่าวถึง กระบวนการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ว่ามีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. การรับข่าวสาร เป็นขั้นที่สมาชิกได้ทราบว่ามีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น แหล่งข่าวที่ได้จะมาจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อน พ่อค้าและสื่อมวลชนต่าง ๆ

2. ขั้นของความสนใจในรายละเอียด
3. ขั้นของการประเมินผล
4. ขั้นของการทดลอง
5. ขั้นยอมรับ

จากทฤษฎีการรับสิ่งใหม่นี้จะกล่าวถึงการที่ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารใหม่จากแหล่งที่มาใด ๆ ก็ตาม ถ้าเป็นข้อมูลข่าวสารที่สนใจก็จะศึกษารายละเอียด เพื่อประเมินถึงผลดีผลเสียและพิจารณาถึงการปฏิบัติและถ้าลองปฏิบัติก็จะดูผลว่าดีหรือไม่นั้น คือ มีการประเมินอีกครั้ง ถ้าได้ผลดีและสามารถนำมาปฏิบัติได้ก็จะมีการยอมรับ

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน

1. การใช้ที่ดินทำกินในทางเกษตรกรรม

เป็นการใช้ที่ดินที่สำคัญมากและแพร่หลายทั่วโลกเพราะเป็นแหล่งผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค (ดุสิต มานะจติ, 2530) อย่างไรก็ตาม ธเนตร ศรีสุข (2538) ได้กล่าวถึงการใช้ที่ดินทางการเกษตรว่ามี 7 ลักษณะด้วยกันดังนี้

- 1) ที่อยู่อาศัย หมายถึง ที่ดินที่ใช้ในการปลูกบ้านพัก ยุ้งฉาง โรงเก็บของ ลานบ้าน คอก สัตว์เลี้ยง รวมทั้งบริเวณริมบ้านที่ไม่ได้ปลูกพืชชนิดใด
- 2) ที่นา หมายถึง ที่ดินที่ใช้ในการปลูกข้าว ที่ว่างห้วยนา รวมทั้งจอมปลวกห้วยนา และคูนา
- 3) ที่พืชไร่ หมายถึง ที่ดินที่ใช้ปลูกพืชไร่
- 4) ที่ปลูกไม้ผลและปลูกไม้ยืนต้น หมายถึง ที่ดินที่ใช้ในการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นต่าง ๆ
- 5) ที่ไม่ดอกและไม่ประดับ หมายถึง ที่ดินที่ใช้ปลูกไม้ดอกและไม่ประดับต่าง ๆ
- 6) ที่ป่า หมายถึง ที่ดินที่ทำการถือครองอยู่แต่ยังไม่สามารถเพาะปลูกได้เพราะยังเป็นป่าละเมาะ พุ่มไม้ และเป็นที่ยังไม่ได้บุกเบิก
- 7) ที่อื่น ๆ หมายถึง พุ่มหญ้าเลี้ยงสัตว์ ถนน ทางน้ำในไร่นา ตลอดจนที่ดินที่ไม่สามารถนำมาทำการเกษตรได้เพราะไม่เหมาะสม

ในปัจจุบันการใช้ที่ดินทำกินในทางเกษตรกรรมนั้นยังคงมีปัญหาหลายประการด้วยกัน ซึ่ง ปรีชา วัทธัญญ (2535) ได้กล่าวถึงปัญหาการใช้ที่ดินในการเกษตรของไทยว่ามีประเด็นปัญหาที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ปัญหาการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม คือ การใช้ที่ดินทางการเกษตรผิดประเภท เช่น การทำนาหรือทำไร่ในที่ดินที่ไม่เหมาะสม รวมถึงการนำที่ดินทางการเกษตรไปใช้ในกิจกรรมนอกภาคเกษตร
- 2) ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการผลิต คือ เกษตรกรไม่ได้ใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้ได้รับผลตอบแทนต่ำกว่าที่ควรได้และเสียโอกาส รวมถึงเกษตรกรไม่มีการปรับปรุงวิถีการปฏิบัติสู่ระบบที่ดีขึ้น
- 3) ปัญหาการใช้ที่ดินโดยขาดการบำรุงรักษา เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้ที่ดินปลูกพืชชนิดเดียวเป็นเวลานานทำให้ดินเสื่อมโทรมและทำให้ดินไม่เหมาะสมแก่การเกษตร
- 4) ปัญหาจากสภาพธรรมชาติของดิน คือ ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ทำให้ที่ดินเหล่านี้ถูกปล่อยให้รกร้างไม่มีการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5) ปัญหาจากสภาพธรรมชาติของดินและสิ่งแวดล้อมประกอบกัน ทำให้ที่ดินไม่เหมาะสมกับการเกษตร เช่น บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ บริเวณดินพรมน้ำแช่ซึ่งตลอดปีมีปริมาณอินทรีย์วัตถุสูงเกินไป

6) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เมื่อประชากรมีจำนวนมากขึ้นการใช้ที่ดินทำการเกษตรในแต่ละปีมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นค่อนข้างสูง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชน ทำให้สภาพการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปและทำให้ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้มีมากขึ้น

นอกจากนั้น โสภณ สมชาญ (2534) ยังได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาที่ดินทางการเกษตรนั้นมีสามประการด้วยกัน ประการแรกปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ประการสองปัญหาการใช้ที่ดินผิดประเภทและไม่เหมาะสม ประการสุดท้าย ปัญหาที่ดินราคาแพง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เหมาะสมทางการเกษตรไปใช้ในกิจการอื่นทำให้สูญเสียที่ดินทางการเกษตรโดยตรง

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ที่ดิน

ถึงแม้ว่าการทำการเกษตรแบบปลูกพืชหลายชนิดหรือเกษตรผสมผสานจะช่วยลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ และความผันผวนของราคาสินค้า จนสามารถทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคงขึ้นก็ตาม แต่ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการใช้ที่ดินทำกินของเกษตรกร ดังจะเห็นได้จาก A.P.A.Vink (1975) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินทางการเกษตรของเกษตรกรมีอยู่หลายปัจจัย ดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยทางด้านสังคม (Social characteristics) ประกอบด้วย

1) ระบบการถือครองที่ดิน (System of land tenure) ซึ่งอาจแบ่งเป็น แบบร่วมกัน (Common) แบบผู้เช่า (Tenancy) แบบเจ้าของทำเอง (Owner-operation) แบบสหกรณ์ (Corporation Cooperative) และแบบไร่รวม (Collective and state) เป็นต้น

2) ลักษณะสังคมอื่น ๆ หรือระบบการบริหาร (Other social or administration) เช่น กฎหมายการถือครองที่ดิน กฎข้อบังคับต่าง ๆ ของท้องถิ่นหรือประเทศ

3) ขนาดของไร่ (Size of farm) ขนาดของไร่ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น อาจจะทำให้มีการใช้ที่ดินในการเพาะปลูกพืชต่างชนิดกันและวิธีผลิตแตกต่างกัน

4) ระดับการพัฒนาของวัฒนธรรม (Level of cultural development) จะมีผลทำให้เกษตรกรใช้ที่ดินแตกต่างกันตามระดับความรู้

2.2 ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructural characteristics) เช่น ถ้ามีความสะดวกสบายในการขนส่งจะทำให้การใช้ที่ดินมีลักษณะเพื่อผลิตพืชผลทางการเกษตรขนาดใหญ่

2.3 ผลผลิตของการใช้ที่ดิน (Product of land use)

2.4 ปัจจัยการผลิตเริ่มแรก (Initial inputs) เช่น ปัจจัยเริ่มแรกที่เป็นการลงทุนระยะยาว ได้แก่ การลงทุนในระบบโครงสร้างต่าง ๆ เช่น ถนน คลอง อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2.5 ปัจจัยการผลิตประจำปี (Annual production inputs) หรือ การลงทุนระยะสั้น เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช แสดงให้เห็นถึงการจัดการที่ดินและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินในการเกษตรหลายอย่างเพราะธรรมชาติของดินมีความแตกต่างกัน

2.6 ความเข้มข้นของแรงงาน (Labor intensive) การใช้ที่ดินในการเกษตรแต่ละชนิดมีความต้องการแรงงานที่มีความเข้มข้นแตกต่างกัน ดังนั้นแรงงานจึงกำหนดรูปแบบการใช้ที่ดิน

2.7 กำลังในฟาร์ม (Farm power) ทั้งจากเครื่องจักร สัตว์และคน เป็นตัวกำหนดชนิดของการใช้ที่ดิน เนื่องจากความแตกต่างของกำลังงานแต่ละอย่างอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการผลิต

2.8 ระดับการจัดการ (Levels of management) หรือวิถีปฏิบัติในการจัดการ ซึ่งมีหลายระดับแสดงได้โดยระดับปัจจัยการผลิตที่ใช้ ดังนั้นลักษณะการใช้ที่ดินแต่ละชนิดขึ้นกับระดับการจัดการ

ในทำนองเดียวกัน ไกรสร คือประโคน (2531) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่กำหนดอุปทานทางเศรษฐกิจของที่ดิน (Factors Affecting the Economic Supply of Land Resources) หรือการใช้ที่ดินเพื่อทำประโยชน์ในกิจการต่าง ๆ มี 4 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยทางธรรมชาติ หรือลักษณะทางธรรมชาติของที่ดิน เช่น อุณหภูมิ แหล่งน้ำ การระบายน้ำ แร่ธาตุในดิน ลักษณะที่ตั้ง และการขนส่ง มีผลทำให้การใช้ที่ดินแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของการใช้ที่ดิน

2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เมื่อที่ดินสามารถทำประโยชน์และให้ผลตอบแทนความต้องการที่ดินจะมีมากขึ้น ที่ดินจะมีความหมายในทางเศรษฐกิจคืออุปทานของที่ดินเกิดขึ้น

3) ปัจจัยทางสถาบัน ได้แก่ ประการแรก แนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีแนวโน้มในการนำที่ดินมาใช้เพื่อประโยชน์มากขึ้น สามารถทำการตัดสินใจในการใช้ที่ดินได้ ประการที่สอง นโยบายและการดำเนินการของรัฐเกี่ยวกับที่ดิน เช่น การกำหนด

เขตปลูกพืชเศรษฐกิจหรือการส่งเสริมการปลูกพืชโดยการให้สินเชื่อ ประกันราคาพืชผลเป็นต้น ประการสุดท้าย กฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน เช่น การปฏิรูปที่ดินทำให้อุปทานที่ดินทางเกษตรสูงขึ้น

4) ปัจจัยทางเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้มีการพัฒนาการเกษตรในลักษณะ อุตสาหกรรม (Agro – industry) ทำให้มีการใช้ที่ดินทางการเกษตรเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้น ธเนตร ศรีสุข (2538) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น สามารถสรุปเป็นปัจจัย 3 ด้าน ดังนี้

1) ปัจจัยทางกายภาพของที่ดิน หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของที่ดิน ได้แก่ สภาพภูมิอากาศ ความลาดชันของพื้นที่ สมบัติของดิน น้ำ และลมฟ้าอากาศ

2) ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ปัจจัยทางด้านประชากร เทคโนโลยีในการศึกษาและวิทยาการการใช้ที่ดิน ความซับซ้อนเกี่ยวกับองค์ประกอบทางสังคมและองค์ที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดิน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยทางทัศนคติ และการรับรู้ของประชากรเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน

3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นทุนการผลิต รายได้จากการผลิต ตลาด แรงงาน แหล่งวัตถุดิบ อัตราดอกเบี้ย ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ต้นทุนการขนส่ง และชนิดของผลผลิตที่ได้

ระบบสังคมเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา

ยุคก่อนอุตสาหกรรม

1. ระบบการเกษตรโดยอาศัยการชลประทานในเขตประเทศมรสุม

บริเวณภูมิภาคแห้งแล้ง (Arid Region) ผ่านยุคของการทำการเกษตรแบบเร่ร่อนและไร้เลื่อนลอยแบบผัวถางและเผาได้เนื่องจากการกระจุกตัวและการควบคุมการใช้น้ำ เช่น แหล่งน้ำในทะเลทราย ระบบอ่างเก็บน้ำ ระบบการปลูกพืชหลังน้ำลดของอียิปต์โบราณ ระบบการปลูกพืชโดยการชลประทานเป็นต้น เป็นเงื่อนไขของการพัฒนาการเกษตร เช่นเดียวกับเขตร้อนชื้นอันได้แก่ประเทศมรสุมที่มีการทำนาโดยการจัดการกับน้ำในพื้นที่เขตเอเชียตะวันออก หรือ เขตร้อนที่สูงที่มีการปลูกข้าวโพดแบบขั้นบันไดอาศัยชลประทาน ในบริเวณเฉพาะเหล่านี้ การจัดการเทคโนโลยีทางธรณีวิทยาโดยเฉพาะการชลประทานและการจัดการน้ำเป็นสิ่งจำเป็นในการเสริมสร้างพลังการผลิตและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ในสังคมเหล่านี้ลักษณะของรัฐแบบรวมศูนย์ (Tributary state) ที่ควบคุมชุมชนหมู่บ้านและการจัดองค์การโดยการระดม

แรงงานของชนชั้นชาวนามาทำงานร่วมกันของรัฐเป็นบทบาทที่สำคัญในการผลิตข้าวของสังคมเกษตร

บริเวณภูมิภาคเขตร้อนการสูญเสียพื้นที่ป่าเนื่องจากการทำไร่เลื่อนลอยมีผลทำให้จำนวนอินทรีย์สารและแร่ธาตุที่ในผิวดินลดลงจำนวนมหาศาล แสงอาทิตย์ส่องถึงพื้นดินและน้ำฝนตกลงมาเป็นจำนวนมาก เป็นสภาวะที่เสียเปรียบกว่าประเทศในเขตอบอุ่น นั่นก็คือความอุดมสมบูรณ์ลดลงเร็วกว่ามาก ระบบการปลูกพืชหมุนเวียนบนพื้นที่ว่าง การเพาะปลูกจึงยากที่จะทำให้ระบบนิเวศที่ถูกนำมาเปลี่ยนเป็นระบบเกษตรมีความสมดุล

ในประเทศมรสุมปัญหาเรื่องการชะล้างของดินมีสูงมาก ลักษณะของพื้นที่คือเป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขารวมทั้งที่มีปริมาณน้ำเป็นจำนวนมากทำให้เกิดวิถีการผลิตแบบใหม่ คือระบบการให้น้ำชลประทานเพื่อท่วมขังต้นข้าว พื้นที่ของระบบการทำนาอาศัยน้ำชลประทานซึ่งต้องการน้ำประมาณ 1,000 – 3,000 มม./ไร่ต่อปี ได้ขยายไปยังบริเวณที่สามารถจัดการน้ำได้สะดวก แต่การจะทำอย่างนั้นได้ต้องมีวัสดุปัจจัยที่เพียงพอรวมทั้งการจัดองค์การทางสังคมที่เป็นเงื่อนไขให้สังคมเริ่มต้นขยายและบำรุงรักษาทางด้านจัดการน้ำขนาดใหญ่ได้ จึงเห็นได้ว่าในประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านี้ลักษณะของสังคมจะเป็นแบบรัฐรวมศูนย์ที่ดึงเอาส่วยจากชุมชนหมู่บ้านทั้งในลักษณะที่เป็นแรงงานและวัสดุ

2. ระบบการเกษตรหลังน้ำลดและระบบการเกษตรอาศัยชลประทานในภูมิภาคแห้งแล้ง

ในภูมิภาคแถบแห้งแล้งวิวัฒนาการของการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยทำให้เกิดเป็นเขตทะเลทรายและกึ่งทะเลทราย ในบริเวณเหล่านี้ซึ่งได้แก่ เอเชียกลาง อาฟริกาซาฮารา และกึ่งซาฮารา การปลูกพืชถดถอยลงเนื่องจากการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน ดังนั้นการเกษตรบริเวณนี้จึงจำกัดขอบเขตเฉพาะบริเวณที่ให้น้ำสะดวกคือบริเวณที่มีน้ำนองและใกล้แม่น้ำที่เกิดจากภูมิภาคอื่นนอกเขต ตัวอย่างเช่น บริเวณแอ่งของแม่น้ำไนล์ (Nile) เป็นที่ซึ่งมีอารยธรรมทางการเกษตรมานานแล้วในอาฟริกา โดยทำการเกษตรบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง การเกษตรหลังน้ำลดในฤดูใบไม้ร่วงและฤดูหนาวโดยอาศัยพืชพรรณเดิมที่พัฒนามาจากพืชที่ทำไร่เลื่อนลอยในอดีต มีการสร้างเพื่อเก็บน้ำและตะกอนเพื่อเพาะปลูกหลังน้ำลดทั่วไปในบริเวณลุ่มแม่น้ำ

เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัดเพราะต้องทำเฉพาะชายฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ทำให้ระบบการเกษตรที่ปฏิบัติอยู่บริเวณนี้ต้องเป็นแบบที่ใช้แรงงานจำนวนมาก (Labour intensive) โดยมีการปลูกพืชหลายชนิดคือ ธัญพืช พืชอาหารสัตว์ และพืชที่ต้องดูแลด้วยการกำจัดวัชพืชเช่นเดียวกับระบบก่อนการปฏิวัติการเกษตรครั้งที่ 1 ของยุโรปตะวันตก ระบบการเกษตรของแม่น้ำไนล์ก็เป็นวัฒนธรรมการเกษตรที่สื่อให้เกิดการเกษตรแบบเดียวกันกับที่กรีก ลาติน และ

อาหารับ ระบบการปลูกอาศัยน้ำชลประทาน.ในอียิปต์ บริเวณที่ลุ่มและตลิ่งพัฒนาขึ้นมาตอนต้นของยุคกลาง โดยการปลูกพืชอาศัยชลประทานบริเวณนี้สามารถทำได้ตลอดปี แตกต่างจากการปลูกพืชหลังน้ำลดที่กล่าวข้างต้น ในขณะที่อดีตเป็นการเพาะปลูกเฉพาะในช่วงฤดูหนาวเท่านั้น พืชเขตร้อนที่นำเข้าไปปลูกในบริเวณนี้ ได้แก่ ข้าว ฝ้าย (แทนปอ) ข้าว อาศัยน้ำชลประทาน หญ้าฝรั่น (Saffron) ระบบการเกษตรแบบใหม่นี้อาศัยการไถดินที่ลึกโดยการจูดลากของสัตว์ ใช้ปุ๋ยคอกจากสัตว์หรือเกิดจากการตกตะกอนที่มาจากแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน ภายใต้ระบบใหม่นี้ จะสามารถทำได้สูงสุดเพียงร้อยละ 20 ของพื้นที่ เพราะระบบชลประทานเป็นแบบอาศัยการจูดเอาน้ำขึ้นมาจากแหล่งน้ำสามารถกระจายไปได้เฉพาะบริเวณที่มีสายคลองส่งน้ำที่ได้จากการก่อสร้างไว้และพื้นที่ลุ่มที่สามารถเข้าไปทำประโยชน์ได้ดีที่สุดเท่านั้น

ในช่วงศตวรรษที่ 19-20 การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรแบบใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ประการคือ

- 1) การปลูกพืชอาศัยชลประทานเข้าแทนที่การเพาะปลูกพืชหลังน้ำลด
- 2) เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกขึ้นเป็นสองเท่า

กล่าวโดยสรุปไม่ว่าจะเป็นระบบการทำนาในประเทศมรสุมเขตร้อน ระบบการปลูกพืชหลังน้ำลด ระบบการปลูกพืชอาศัยชลประทาน และระบบการเกษตรอื่นที่อาศัยการจัดการน้ำเป็นพื้นฐานล้วนแล้วแต่จะต้องมีการจัดการขนาดใหญ่ เกี่ยวกับเทคนิคด้านธรณีศาสตร์ (Geotechnics) และพลังน้ำเป็นพื้นฐาน ซึ่งไม่สามารถจะดำเนินไปได้ถ้าหากปราศจากการจัดองค์กรชุมชนขนาดใหญ่ ในขณะที่ประเทศแถบตะวันตกขั้นตอนของการพัฒนาการในการทำการเกษตรเข้ามาสู่ยุคนี้เป็นลักษณะของฟาร์มแบบปัจเจกชน

ปัญหาในการปฏิวัติการเกษตรของประเทศไทยในเขตร้อนคือ การสูญเสียของพื้นที่ป่าทำให้อินทรีย์สารและอนินทรีย์สารลดจำนวนลงมาก ดินถูกรังสีอาทิตย์ส่อง รวมทั้งมีฝนตกหนักทำให้เกิดกระบวนการ Lateritisation ดังนั้นการปลูกพืชโดยเว้นระยะเวลาของดินช่วงสั้นก่อให้เกิดปัญหาความสมดุลของธรรมชาติ เป็นต้น แต่ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพที่กล่าวถึงนี้ไม่ได้เป็นปัจจัยเดียวเท่านั้นที่ทำให้การปฏิวัติการเกษตรในประเทศเขตร้อนเป็นไปได้ยาก ยังมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญที่ทำให้ขั้นตอนของการพัฒนาการเกษตรในเขตร้อนมีความแตกต่างกันในเขตอบอุ่นด้วย

ยุคกึ่งอุตสาหกรรม (Semi-industrial)

เมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในแถบยุโรปตะวันตก และมีการเดินทางโดยทางเรือไปค้นพบทวีปต่าง ๆ ของโลก ในยุคนี้ประเทศในแถบยุโรปตะวันตก โดยมีอังกฤษเป็นผู้นำตามด้วยโปรตุเกส สเปน ฝรั่งเศส เบลเยียม ฮอลแลนด์ และเยอรมัน ได้เข้าครอบครองส่วนต่าง ๆ ของโลกในเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ และได้นำเข้าวิธีการผลิตแบบทุนนิยมไปก่อสร้างไว้ตามอาณานิคมของตนทำให้ระบบทุนนิยมขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ในยุคนี้รัฐในยุโรปตะวันตกมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุสูงสุด เพราะมีการพัฒนาด้านการค้า อุตสาหกรรมและดึงดูดเอาทรัพยากรและความมั่งคั่งซึ่งเป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมออกไปจากดินแดนที่ถูกเรียกว่าด้อยพัฒนาตามส่วนต่าง ๆ ของโลก (ดาร์รงค์ สุานดี, 2532) จากการที่ประเทศผู้ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมสามารถควบคุมและมีอิทธิพลเหนือประเทศที่เป็นแหล่งวัตถุดิบ ประเทศอุตสาหกรรมจึงสามารถขายสินค้าที่ผลิตได้ให้กับประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครอง จึงทำให้อุตสาหกรรมขนาดเล็กที่ได้พัฒนาไปบ้างแล้วประเทศเหล่านี้ถูกทำลายไปที่ละเล็กละน้อย เนื่องจากไม่สามารถแข่งขันในแง่ผลผลิตภาพในการผลิตกับประเทศอุตสาหกรรมได้ จำเป็นจะต้องส่งวัตถุดิบออกไปขายเท่านั้น ตัวอย่าง เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศอินเดียและอุตสาหกรรมคริวเรื่อนอื่น ๆ ได้พัฒนาไปอย่างดีก่อนที่ประเทศอังกฤษจะเข้าไปตั้งอาณานิคมเสียอีก จำเป็นต้องส่งวัตถุดิบสิ่งทอคือฝ้ายไปยังอังกฤษ ในขณะที่เสื้อผ้าและสิ่งทอต่าง ๆ จากอังกฤษถูกนำมาขายให้อินเดีย เหตุการณ์ที่คล้าย ๆ กันนี้ก็เกิดในส่วนอื่น ๆ ของโลกเช่นกันเป็นต้นว่ายางพาราจากมาเลเซียและศรีลังกาจะถูกส่งไปอังกฤษ ในขณะที่ยางรถยนต์จะถูกส่งกลับมาขายให้ประเทศเหล่านี้ ธุรกิจส่วนใหญ่ถูกควบคุมโดยผู้ปกครองชาวต่างชาติ ผู้ผลิตวัตถุดิบจำเป็นต้องยอมรับราคาในขณะที่ตลาดนานาชาติถูกควบคุมโดยผู้ซื้อรายใหญ่จำนวนหนึ่ง จากประเทศที่พัฒนาแล้ว ผู้ผลิตจำเป็นต้องยอมรับราคาที่ผู้ซื้อจ่ายให้เพราะการซื้อขายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ซื้อ ในทางตรงกันข้ามราคาของสินค้าที่ขายโดยผู้ปกครองชาวต่างชาติจะถูกกำหนดโดยพวกเขาเอง สิ่งที่เกิดขึ้นคือการลดลงของราคาสินค้าเกษตรที่ผลิตโดยประเทศกำลังพัฒนา ทำให้จำเป็นต้องผลิตสินค้าออกของตนให้มากขึ้นเพื่อให้พอดีกับจำนวนเท่าเดิมของสินค้าเข้าที่สั่งจากประเทศพัฒนาแล้ว เนื่องจากว่าประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตสินค้าอุตสาหกรรม ประเทศกำลังพัฒนาจำเป็นต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างมากในการซื้อสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็น

Lacoste (1985) อ้างถึงใน สมยศ พุ่มหว่า (2541) ได้กล่าวถึง ผลกระทบใหญ่ ๆ ในโครงสร้างสังคมเกษตรของประเทศกำลังพัฒนาจากการเข้าไปตั้งอาณานิคมของประเทศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อุตสาหกรรมในประเทศกำลังพัฒนา คือ การทำลายโครงสร้างเกษตรที่ได้ทำสืบทอดกันตามประเพณี

ก่อนการเข้าไปตั้งอาณานิคมรัฐต่าง ๆ มีพระเจ้าแผ่นดินที่มีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินทั้งหมดชนชั้นปกครองมีสิทธิ์เพียงเฉพาะการเก็บภาษีอากรแทนพระเจ้าแผ่นดินแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นเอกชน การเข้ามาของชาวยุโรปทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ ระหว่างบุคคลกับที่ดิน คือ เป็นการลดอำนาจพระเจ้าแผ่นดินเพื่อให้เกิดกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินขึ้น เกิดระบบการเช่าที่ดิน ระบบนี้มีผลกระทบในชุมชนหมู่บ้านซึ่งเดิมมีการใช้ประโยชน์ที่หรือทรัพยากรธรรมชาติโดยการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนกลายมาเป็นการถือครองแบบเอกชนเพิ่มมากขึ้นที่ละเล็กละน้อย ระบบชุมชนดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นการใช้ร่วมกันหรือเป็นของชุมชนที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มิแรงเกาะเกี่ยวกันภายในสูงได้สลายกลายเป็นสังคมใหม่ที่ถูกกำหนดลักษณะโดยคนส่วนน้อยมีการออกกฎหมายใหม่ เอกชนมีสิทธิ์ในการครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินผืนใหญ่และการผลิตมุ่งเพื่อการส่งออกเป็นหลัก ในขณะที่ผลกำไรจากการทำเกษตรถูกนำไปลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและการบริการเพิ่มขึ้น

ยุคการปฏิวัติเขียว

ในยุคปัจจุบันประมาณปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาประเทศที่ไม่ใช่ประเทศอุตสาหกรรม (ประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมและกึ่งอาณานิคม) ได้รับการชักนำไปสู่ความทันสมัยภายใต้การบงการของบรรดาบริษัทเงินทุนข้ามชาติโดยการรับเอากรรมวิธีการผลิตแบบใหม่ ใช้ปัจจัยการผลิตที่เกิดจากอุตสาหกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้จะส่งออกไปยังศูนย์กลาง "ที่พัฒนาแล้ว"

ระบบการผลิตดังกล่าวได้ชื่อว่าเป็นการปฏิวัติเขียว (Green revolution) แต่การปฏิวัติเขียวในประเทศกำลังพัฒนาเกิดขึ้นในขณะที่ระบบสังคมเกษตรยังไม่ได้ผ่านการปฏิวัติการเกษตรครั้งที่ 1

Grellet (1986) อ้างถึงใน สมยศ พุ่มหว่า (2541) กล่าวว่า เงื่อนไข 4 ประการที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของผลผลิตจากการปฏิวัติเขียว ได้แก่

1. การแพร่กระจายเทคนิคแผนใหม่ทางการเกษตร โดยเฉพาะพันธุ์ธัญพืชที่ตอบสนองต่อปุ๋ยเคมีสูงและมีความสม่ำเสมอในการสังเคราะห์แสงเพื่อแก้ปัญหาความผันแปรของฤดูกาล พันธุ์พืชเหล่านั้นให้ผลผลิตสูงเป็น 2-3 เท่าของพันธุ์พื้นเมืองเดิมจากการใช้ปุ๋ยในอัตราส่วนที่พอเหมาะ

สาเหตุที่ได้มีการปฏิวัติเขียวเกิดขึ้นในช่วงนั้นเนื่องจากการเกิดปัญหาด้านความเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา ประเทศสหรัฐอเมริกาจึงพยายามแพร่กระจาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เทคนิคทำให้เกิดผลผลิตสูงเหล่านี้จะทำได้เมื่อมีการใส่ปุ๋ยเคมีจำนวนมากเพียงพอ มีน้ำชลประทานสะดวก การไถหน้าดินลึกขึ้น ใช้สารเคมีกำจัดโรคและแมลงเพียงพอ ดังนั้นรัฐจึงต้องให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรผ่านการให้สินเชื่อ ก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ รวมทั้งการสนับสนุนทางด้านราคาปัจจัยการผลิต ผลจากการปฏิบัติเช่นนี้ทำให้ผลผลิตธัญพืชในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นหลายเท่าและหลายประเทศมีอาหารเพียงพอ แต่เทคนิคเหล่านี้สามารถทำหน้าที่ได้ดีเฉพาะกับผู้มีทุนสูงและสามารถเข้าถึงชลประทานได้และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ได้ ตัวอย่างเช่น ในประเทศอเมริกาใต้ เกษตรกรบางส่วนในประเทศจะผลิตถั่วเหลืองเพื่อการส่งออก ในขณะที่การผลิตข้าวโพดอันเป็นธัญพืชสำหรับคนจนส่วนใหญ่ยังคงใช้เทคโนโลยีดั้งเดิม จำนวนเกษตรกรประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากยังไม่เคยผ่านเทคนิคที่ยุโรปได้ทำให้ยุคสมัยกลางมาก่อนเลยแต่ได้ปฏิบัติตามเทคนิคการปฏิบัติซึ่งจัดได้ว่าเป็นเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ การเกษตรครั้งที่ 2 ทั้งนี้

ธัญพืชไม่ได้เป็นพืชชนิดเดียวที่ได้รับผลประโยชน์จากความก้าวหน้าทางการวิจัย แต่พืชอื่น ๆ ที่มุ่งการส่งออก เช่น อ้อย ปาล์มน้ำมัน ยางพารา และถั่วลิสงเป็นต้นก็ได้รับผลประโยชน์เช่นกัน ผลกระทบที่สำคัญของการปฏิบัติเช่นนี้คือราคาผลผลิตตกต่ำแทนที่จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

2. การใช้ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เพราะการใช้พันธุ์ใหม่จะทำได้ต้องมีน้ำ ปุ๋ยเคมีและเครื่องจักรกลที่มีพลัง หากไม่มีปัจจัยเหล่านี้แทนที่จะเป็นการเพิ่มผลผลิตกลับเป็นการลดผลผลิตเปรียบเทียบกับพันธุ์พื้นเมือง

2.1 การชลประทานเป็นการแก้ไขปัญหาคความไม่แน่นอนของภูมิอากาศแต่ก็มีข้อเสียเปรียบในแง่ของการบำรุงรักษา และวิธีการในการจัดสรรน้ำซึ่งต้องการองค์ความรู้ที่ใช้น้ำที่เหมาะสม ระบบการชลประทานขนาดใหญ่ทำให้การชลประทานแบบดั้งเดิมลดความสำคัญลงมาก การใช้น้ำใช้อย่างฟุ่มเฟือยและขาดการจัดการที่เป็นธรรมระหว่างผู้ที่อยู่ต้นน้ำ และปลายน้ำชลประทาน

2.2 ปุ๋ยเคมี การปฏิบัติเช่นนี้จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ประมาณ 20-50 กก./ไร่ เกิดการนำเข้าปุ๋ยเคมีในหลายประเทศยกเว้นประเทศที่มีอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

2.3 เครื่องจักรกลทางการเกษตร การหันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตรทำให้หลาย ๆ ประเทศมีแรงงานส่วนเกินที่ต้องออกนอกภาคเกษตรมาก การใช้เครื่องจักรกลในการไถดินสามารถทำได้เร็วขึ้น ส่วนการใช้เครื่องจักรกลในการเก็บเกี่ยว ทำให้เก็บเกี่ยวได้เร็วขึ้นเช่นกัน การนำเข้าเครื่องจักรกลการเกษตรขนาดใหญ่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ เจ้าของที่ดินอาศัยแรงงานจ้างน้อยลง

2.4 การผลิตปัจจัยทางการเกษตร การผลิตปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดโรคและแมลง จะต้องอาศัยอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ส่วนเครื่องจักรกลการเกษตรจะต้องอาศัยโรงงานเครื่องจักรกล การผลิตปัจจัยการผลิตเหล่านี้มักถูกควบคุมโดยธุรกิจข้ามชาติ (Multinational firms) แต่เนื่องจากกระบวนการผลิต ปัจจัยเหล่านี้ต้องอาศัยระยะเวลายาวนานธุรกิจเหล่านี้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นได้ จึงทำให้เกิดความล้มเหลวในการปฏิวัติเขียวสำหรับบางท้องถิ่น

3. ความเพียงพอของโครงสร้างที่ดินต่อเทคนิคใหม่ การนำเข้าเทคนิคสมัยใหม่ก่อให้เกิดการจำกัดพื้นที่ชั้นต่ำของฟาร์ม และความแตกสลายของระบบการเช่าและแบ่งผลผลิตแบบดั้งเดิม

3.1 ขนาดพื้นที่ของฟาร์มชั้นต่ำ การใช้เครื่องมือเครื่องจักรกลขนาดกลางและใหญ่จะเกิดความคุ้มทุนและเกิดกำไรในการดำเนินงานได้จะต้องทำในพื้นที่ขนาดใหญ่เพียงพอ เรียกว่าเป็นการประหยัดจากขนาดการผลิต (Economies of scale) การให้สินเชื่อแก่ชาวชนบทนั้นเกษตรกรรายย่อยมักจะได้ผลประโยชน์เพราะสามารถมีหลักประกันให้กับหน่วยงานให้สินเชื่อว่าจะจ่ายเงินให้ได้ ปรากฏการณ์อย่างนี้ จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในลักษณะรวมศูนย์ที่ดิน ดังเช่นที่เกิดขึ้นในอินเดีย ฟิลิปปีนส์ เม็กซิโก เป็นต้น

3.2 การแตกสลายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม คือวิธีการผลิตก่อนการเข้ามาของการปฏิวัติเขียวแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) ระบบเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ที่ไม่ได้ทำเกษตรเองแต่มีผู้เช่าทำ (2) เกษตรกรรายย่อยแบบครอบครัว (3) ระบบชุมชน วิธีการผลิตทั้งสามไม่สามารถปรับเข้ากับวิธีการผลิตใหม่นี้ ภายใต้ระบบการเช่าที่ทำกินและเกษตรแบบแบ่งครึ่งผลผลิต เจ้าของที่ดินได้รับผลเพียงส่วนเกินของผลผลิตเท่านั้นนั่นคือทุนที่เจ้าของที่ดินได้ออกไปจะได้ผลตอบแทนกลับมามีเพียงเล็กน้อย ส่วนเกษตรกรรายย่อยไม่มีปัจจัยทุนเพียงพอและไม่มีโอกาสในการยืมเพื่อใช้ปัจจัยการผลิต นอกจากนี้ระบบชุมชนบางชุมชนยากจนเกินไปในการใช้ปัจจัยการผลิตแบบใหม่นี้ รวมทั้งปัจเจกชนที่ผลิตไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินเองจึงไม่สนใจในการใช้ปัจจัยการผลิต ดังนั้นวิธีการผลิตแบบนี้จึงได้ผลประโยชน์มากที่สุดต่อเกษตรกรรายใหญ่ที่ผลิตเอง ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดแนวคิดทางด้านการปฏิรูปที่ดินขึ้นมา

4. การลงทุนของรัฐในชนบท เพื่อสนับสนุนการใช้ปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ รัฐบาลจำเป็นต้องจัดหาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ให้แก่ชาวชนบทคือ การคมนาคม ตลาด สินเชื่อ จากประสบการณ์ในหลายประเทศพบว่าการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เหล่านี้มักมีข้อจำกัดและมักไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรรวมทั้งผลประโยชน์ไม่ได้ตกอยู่กับเกษตรกรรายย่อยอย่างแท้จริงด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และข้อมูลอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ห้องสมุดคณะเทคโนโลยีการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ ลาดกระบัง

จากพัฒนาการของระบบสังคมเกษตรจะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนของการเกษตรในประเทศกำลังพัฒนาไม่สามารถจะลอกเลียนนำเอาเทคโนโลยีของประเทศอุตสาหกรรมมาใช้ได้ทั้งหมดเพราะขัดกับเงื่อนไขที่เป็นจริงของท้องถิ่น ประเทศกำลังพัฒนานั้นมีข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยทางด้านการเกษตรคือ

1) การเข้าร่วมในตลาดโลกในช่วงที่ยังไม่พร้อม ไม่สามารถแข่งขันกับการเกษตรสมัยใหม่ของบริษัทประเทศอาณานิคมที่เข้าไปผลิตในประเทศเหล่านั้นได้ ในขณะที่ระบบการปลูกพืชเพื่อยังชีพและการเลี้ยงสัตว์แบบดั้งเดิมไม่ได้รับการพัฒนาด้านการวิจัย จึงยิ่งก่อให้เกิดภาวะความยากจนของคนในสัดส่วนที่มากและมีผลกระทบตามมาโดยการทุจริตสภาพแวดล้อมธรรมชาติมากจนเกินไป

2) เกิดการพึ่งพาประเทศอุตสาหกรรมเนื่องจากจะต้องนำเข้าปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ จึงเกิดการขาดดุลทางด้านเงินตราที่เป็นผลกระทบตามมา

3) ระบบเทคนิคและปัจจัยการผลิตไม่ปรับเข้ากับเงื่อนไขทางกายภาพของท้องถิ่น รวมทั้งไม่ปรับเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ของชาวชนบทไม่ว่าจะเป็นระบบของการใช้น้ำ พันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี เครื่องจักร

การผลิตและพัฒนการผลิตข้าว

วิมล คำศรี (2544) ได้รายงานเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนการผลิตข้าว สรุปได้ดังนี้

1. การผลิตข้าว

การผลิตข้าวไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่ต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิตในการผลิตข้าวมีปัจจัยที่จำเป็นพื้นฐาน ได้แก่

แรงงาน หมายถึง แรงงานที่ใช้ในการทำนาทุกขั้นตอน ตั้งแต่เพาะปลูกไปจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวรวมทั้งแรงงานคนและสัตว์

พื้นที่ทำนา หมายถึง สถานที่ที่ปลูกข้าวซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของดินรวมถึงกรรมสิทธิ์และชนิดของดินนั้น ๆ

น้ำ น้ำจะมีความจำเป็นมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับนาแต่ละชนิด เช่นนาดอน นาหลุม ส่วนแหล่งที่มาของน้ำนั้นไม่ว่าจะเป็น น้ำจากชลประทาน ห้วย หนอง คลอง บึง ล้วนมาจากน้ำฝนทั้งสิ้น และการที่ฝนตกทำให้น้ำท่วมหลากทุกปีนั้นเป็นกลไกการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของพื้นดิน และเป็นการชะล้างมลพิษต่าง ๆ ของพื้นดินให้จางลงไปด้วย

ลมฟ้าอากาศ หมายถึง แสงอุณหภูมิ ความชื้น ลมในประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดฝนตกสามารถทำนาปลูกข้าวได้ ต่อมาจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้เป็นเหตุให้ข้าวสุกเร็วขึ้น

ทุน หมายถึง เงินและเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเตรียมดิน บำรุงรักษา เก็บเกี่ยว นวด ขนส่ง และการแปรรูปข้าว ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการทำนา

การจัดการ เป็นการเลือกพันธุ์ข้าว การวางแผนเตรียมดิน การวางแผนปลูกข้าว การว่าจ้าง หรือการแลกเปลี่ยนแรงงาน การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ การจัดจำหน่าย

วิมล คำศรี (2544) อ้างถึงจุลทรรศน์ พยาธินานนท์ (2536) ได้กล่าวถึง ปัจจัยการผลิตข้าวไว้ทำนองเดียวกับ เอี่ยม ทองดี (2538: 68) ว่าด้วยเหตุที่ข้าวเป็นปัจจัยสำคัญต่อชีวิตและสังคมดังกล่าว การผลิตข้าว หรือ เกษตรกรรมให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ เป็นผลดีสำหรับการบริโภคนั้นย่อมจะต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เข้าร่วมในกระบวนการผลิตข้าว เป็นต้นว่า พื้นที่สำหรับทำนา น้ำท่า น้ำฝน พันธุ์ข้าว การปลูกข้าว การดูแลรักษาต้นข้าว การเก็บเกี่ยว ฯลฯ ตามขนาดและกำลังในการผลิต

ปัจจัยการผลิตข้าวที่จะส่งผลให้ได้ผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพนั้น จึงต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ประกอบกัน ซึ่งจะมีข้อแตกต่างกับปัจจัยการผลิตสินค้าประเภทอื่น ๆ เช่น ผู้ประกอบการในการผลิตข้าว นั้น หมายถึง ชาวนาจะเป็นผู้ประกอบการและใช้แรงงานเพื่อการผลิตซึ่งไม่ใช่ลักษณะของนายทุน นอกจากนี้สิ่งจำเป็นสำหรับการการผลิตข้าวก็คือ น้ำและดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ในผลิตข้าว

2. พัฒนาการผลิตข้าว

จากหลักฐานโบราณพบว่าประเทศไทยมีการผลิตข้าวมาไม่น้อยกว่า 5,500 ปีมาแล้ว และได้พัฒนาการปลูกข้าวมาเป็นระยะ ๆ จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ช่วง ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

สมภพ มานะรังสรรค์ (2537) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของการผลิตข้าวในช่วงปีก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สรุปได้ว่า ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2463 ได้มีแนวคิดในการพัฒนาการผลิตข้าวของไทย 2 แนวทางใหญ่ ๆ ได้แก่

2.1 แนวคิดของพระยาพหลเทพ เสนาบดีของกระทรวงเกษตรธิการ เป็นผู้มอบหมายให้พัฒนาการผลิตภาคเกษตรของไทย ในขณะนั้นมีความเห็นว่าการส่งเสริมการเพาะปลูกของไทย ยังไม่เป็นเรื่องเร่งด่วนหรือจำเป็นเพราะยังมีพลเมืองน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่

เพราะขณะนั้นไทยยังมีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าอีกมาก ดังนั้นการขยายพื้นที่เจ้าพระยาพลเทพเห็นว่าควรส่งเสริมให้ขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปก็คือข้าว ซึ่งเป็นผลผลิตเกษตรที่สำคัญที่สุดของไทยในขณะนั้น

2.2 แนวคิดของฝ่ายที่เห็นว่าควรเร่งด่วนให้มีการทำนุบำรุงการเพาะปลูก ผู้นำความคิดนี้คือ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้เสนอแนะว่ารัฐบาลควรเร่งปรับปรุงการผลิตในภาคการเกษตรโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างเช่น การใช้ปุ๋ย การกำจัดศัตรูพืช การส่งเสริมให้ใช้เครื่องจักรในการทำนา ฯลฯ รัฐบาลควรเป็นผู้นำในการทดลองใช้วิทยาศาสตร์แผนใหม่ดังกล่าวแล้วเผยแพร่สู่เกษตรกรและเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการ

การทำนุบำรุงภาคเกษตรที่หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร เสนอแนะคือวิธีการเพิ่มผลิตภาพของดิน (Land Productivity) โดยการใช้เทคโนโลยีเชิงชีวภาพ (Biotechnology) ต่าง ๆ เช่น ใช้ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์สมัยใหม่ และยากำจัดศัตรูพืช ฯลฯ อันจะส่งผลให้ที่ดินมีประสิทธิภาพทางการผลิตเพิ่มมากขึ้น

การทำนาสมัยนั้นมีปัญหาด้านแรงงาน เนื่องจากมีแรงงานน้อยกว่าขนาดของที่ดินฉะนั้นชาวนาในภาคกลางได้ปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการเพิ่มผลิตภาพของแรงงานด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคจากการทำนาดำมาเป็นนาหว่าน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2473 การขยายตัวของการทำนาหว่านเพื่อทดแทนนาดำก็ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าชาวนาไทยยังใช้เทคนิคดั้งเดิมในการทำนาและตอบสนองโอกาสทางการตลาดของการผลิตข้าว โดยการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาดำเป็นนาหว่านเท่านั้น ซึ่งการใช้เทคโนโลยีทางชีวภาพน้อยมาก แต่ถึงกระนั้นผลิตภาพแรงงานของชาวนาไทยก็ยังสูงกว่าชาวนาในประเทศที่มีการใช้เทคโนโลยีเชิงชีวภาพสูงกว่าไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่นหรือชวา ดังจะสังเกตได้จากชาวนาไทยในภาคกลางสามารถผลิตข้าวได้ 3.41 กิโลกรัม และ 2.90 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี พ.ศ. 2433 และ พ.ศ. 2495 ตามลำดับ สำหรับชาวตะวันออกนั้นสามารถผลิตข้าวได้ 2.40 กิโลกรัมต่อชั่วโมง

ระยะเวลาต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่เพาะปลูกไม่สามารถขยายต่อไปอีกได้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการผลิตข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น มุกดา คูหิรัญ และปัญญา ผ่องผุดพันธ์ (2539: 77) กล่าวถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่า การปรับปรุงพันธุ์ข้าวกระทำได้โดยการรวบรวมพันธุ์ข้าวดีจากท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ แล้วนำมาทดลองปลูกที่สถานีทดลองรังสิต ทำให้ได้ข้าวบริสุทธิ์มากกว่า 20 พันธุ์ แล้วส่งเสริมให้ชาวนาเอาไปปลูก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2497 มีการใช้เทคนิคผสมข้ามระหว่างสายพันธุ์และการใช้กัมมันตภาพรังสีช่วยกระตุ้น ทำให้ได้ข้าวพันธุ์ดีซึ่ง

รู้จักกันในนาม ข้าวพันธุ์ ก ข. มากกว่า 10 ชนิด ผลของการปรับปรุงพันธุ์ข้าว ก ข. สามารถยกระดับของผลผลิตข้าว 300 - 400 กิโลกรัม ต่อไร่ ขึ้นเป็น 600 – 700 กิโลกรัมต่อไร่

จากข้อมูลที่แสดงถึงการพัฒนาการผลิตข้าวของไทยดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าการผลิตข้าวจะพัฒนาในลักษณะโตขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีการผลิต และลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้นมนุษย์ก็ย่อมมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและสภาพแวดล้อมก็จะลดความสำคัญลง

สภาพทั่วไปของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2535) ได้รายงานเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ไว้ดังนี้

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ติดต่อกับอ่าวไทยที่เส้นรุ้ง 9 องศา 70 ลิปดา 30 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 20 ลิปดา 30 ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศใต้ 651 กิโลเมตร โดยทางรถไฟหรือประมาณ 650 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ สุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดของภาคใต้ มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 8,985,258 ไร่

2. การปกครอง

จังหวัดสุราษฎร์ธานีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 131 ตำบล 1,042 หมู่บ้าน 18 สุขาภิบาล การปกครองท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานีและสุขาภิบาลตำบล

3. สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ทั้งที่เป็นแผ่นดินใหญ่และเกาะ บนพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาประมาณ 49 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีเทือกเขาทอดยาวตามแนวเหนือใต้ มีลุ่มน้ำอันเกิดจากเทือกเขาต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ ลุ่มน้ำตาปี พุมดวง ท่าทอง ไชยา ท่าฉาง เป็นต้น ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีสภาพที่ผสมผสานเข้าด้วยกันหลายลักษณะ จำแนกได้ ดังนี้

พื้นที่ส่วนลึกเข้าไปด้านตะวันตก พื้นที่ส่วนลึกด้านตะวันตกและส่วนที่ติดต่อกับจังหวัดระนองและพังงา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน มีที่ราบสลับระหว่างภูเขาบ้าง ได้แก่พื้นที่ในอำเภอท่าชนะ ไชยา ท่าฉาง บ้านตาขุน พนม ศิริรัฐนิคม และกิ่งอำเภอวิภาวดี

พื้นที่ตอนกลางและริมทะเล ถัดจากพื้นที่ส่วนลึกเข้ามาเป็นพื้นที่ราบตอนกลาง และที่ราบริมทะเล เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจการเกษตรกรรม ได้แก่พื้นที่ในเขตอำเภอเมือง พุนพิน เคียนซา พระแสง พนม บ้านนาเดิม ท่าชนะ ไชยา และท่าฉาง

พื้นที่เกาะในทะเล นอกจากพื้นที่ที่กล่าวแล้วยังมีพื้นที่เกาะในทะเลอ่าวไทยอีกด้วย ได้แก่ เกาะสมุย เกาะพะงัน หมู่เกาะอ่างทอง และเกาะอื่น สภาพทั่วไปของเกาะ คือ บริเวณตอนกลางเป็นภูเขาเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีที่ราบอยู่บ้างบริเวณชายฝั่งทะเล

พื้นที่ราบสูงทางทิศตะวันออก ด้านตะวันออกที่ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดได้ว่าเป็นพื้นที่ราบสูงบางส่วนเป็นภูเขา และเป็นพื้นที่ลาดเอียงไปตลอดแนวเขตจังหวัด ได้แก่พื้นที่ในเขตอำเภอคอนสาร กาญจนดิษฐ์ บ้านนาสาร และเวียงสระ

4. สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ในมรสุมเขตร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ จากทะเลอันดามันตอนใต้และจากมหาสมุทรอินเดีย

ฤดูกาล จังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งออกเป็น 2 ฤดูกาล

ฤดูฝน จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ทำให้ระยะนี้มีฝนตกในปริมาณปานกลาง ในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคมได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกหนัก และมีปริมาณค่อนข้างมาก

ฤดูแล้ง เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคมและจะมีอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายนและพฤษภาคม

ปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีปริมาณฝนตกในรอบ 25 ปี (2518- 2542) เฉลี่ย 1,645 มิลลิเมตรต่อปี โดยมีปริมาณสูงสุดเฉลี่ย 328 มิลลิเมตรต่อเดือน และมีจำนวนวันฝนตกสูงสุดเฉลี่ย 19 วัน ในเดือนพฤศจิกายน ปริมาณฝนต่ำสุดเฉลี่ย 8 มิลลิเมตรต่อเดือน และมีวันฝนตกต่ำสุดเฉลี่ยเพียง 2 วันในเดือนกุมภาพันธ์

อุณหภูมิ อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 30 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดตลอดปีเฉลี่ย 22.3 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 26 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดในรอบปีเฉลี่ย 34.7 องศา

เขตเข็ยสในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดในรอบปีเฉลี่ย 28 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคม
 ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดอยู่ในเดือนมิถุนายน เฉลี่ย 97 เปอร์เซ็นต์
 และต่ำสุดในเดือนกรกฎาคม เฉลี่ย 50 เปอร์เซ็นต์

ความเข้มของแสงและปริมาณแสง ในภาคใต้ตอนบนปริมาณของพลังงานแสงจะ
 ได้รับมากในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนและจะมีปริมาณน้อยที่สุดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึง
 ธันวาคม โดยเฉลี่ยในรอบปี 385 แคลอรีต่อชั่วโมงต่อวัน และจำนวนชั่วโมงที่ได้รับแสงต่อปีของ
 จังหวัดสุราษฎร์ธานีเฉลี่ย 2,600 ชั่วโมงต่อปี ความยาวของวันจะอยู่ระหว่าง 11.5 ชั่วโมง ถึง 12.5
 ชั่วโมง

5. แหล่งน้ำ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีแม่น้ำลำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำตาปี และ แม่น้ำพุมดวง

แม่น้ำตาปี เดิมเรียกว่าแม่น้ำหลวง ต้นน้ำเกิดจากเขาหลวง เขาช่องลม เขากล้วยไม้ เขา
 ชีแรด และเขาปลายกะทูน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลผ่านอำเภอชัยบุรี พระแสง เวียงสระ
 เคียนซา บ้านนาสาร บ้านนาเดิม พุนพิน ลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอเมือง แม่น้ำตาปียาวประมาณ 232
 กิโลเมตร มีคลองสาขาสำคัญ 6 สาย คือ คลองสินปุน คลองอิปัน คลองพุนพิน คลองท่ากูป คลอง
 มะขามเตี้ย และคลองขวาง

แม่น้ำพุมดวง หรือ แม่น้ำศรีรัฐ ต้นน้ำเกิดจากเขาสก ส่วนที่เรียกว่าแม่น้ำพุมดวงตั้งต้น
 จากปากคลองสก และคลองแสงต่อกันไหลผ่านอำเภอศรีรัฐนิคม อำเภอพุนพิน บรรจบกับ
 แม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้ายที่ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ไกล ๆ สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี แม่น้ำ
 สายนี้ยาวประมาณ 120 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ 3 สาย คือ คลองยัน คลองแสง และ
 คลองสก

นอกจากนี้ยังมีลำคลองในอำเภอต่าง ๆ อีกจำนวนมาก เช่น คลองท่าทองและคลอง
 กะตะ ในอำเภอกาญจนดิษฐ์ คลองลำพูน และคลองขวางในอำเภอบ้านนาสาร คลองพุนพิน
 และคลองท่าสะท้อนในอำเภอพุนพิน คลองตาลและคลองฉนวนในอำเภอเวียงสระ คลองไชยาและ
 คลองพุมเรียงในอำเภอไชยา คลองท่าชนะ และคลองท่าม่วงในอำเภอท่าชนะ คลองท่าช้างและ
 คลองท่าชะ ในอำเภอท่าช้าง เป็นต้น

6. ศักยภาพของดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11 (2542) ได้รายงานเรื่องการใช้ที่ดินของจังหวัดสุราษฎร์ธานีไว้ว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 8,985,258 ไร่ เป็นดินที่เหมาะสมทำการเกษตร 3,589,895 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40 ของเนื้อที่ทั้งจังหวัด เนื้อที่ดินมีปัญหา 5,286,884 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59 ที่เหลือ 99,479 ไร่ เป็นที่ลุ่มน้ำขัง (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 เนื้อที่ที่เหมาะสมทำการเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ลักษณะดิน	จำนวนไร่	ร้อยละ
เนื้อที่ดินทั้งจังหวัด	8,985,258	100
ที่ดินเหมาะสมทำการเกษตร	3,598,895	40
- ทำนา	805,716	9
- ไม้ผล	2,793,716	31
ที่ดินมีปัญหา	5,286,884	59
พื้นที่น้ำ / ที่ลุ่มน้ำขัง	99,479	1

ที่มา: สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11 (2542)

ลักษณะการถือครองที่ดิน พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีทั้งหมด 8,985,258 ไร่ ในปี 2543/44 มีการใช้ที่ดินถือครองทางการเกษตร จำนวน 3,598,895 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา 2,194,809 ไร่ พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน 516,522 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกข้าว 218,835 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล 610,03 ไร่ พื้นที่ปลูกผักและพืชไร่ 58,686 ไร่ ขนาดพื้นที่ปลูกข้าวของเกษตรกรจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามชนิดพืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ต่ำกว่า 20 ไร่ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ประเภทและเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปี 2543/2544

ประเภทถือครอง	เนื้อที่ (ไร่)	เปอร์เซ็นต์
พื้นที่ปลูกยางพารา	2,194,809	60.98
พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน	516,522	14.35
พื้นที่ทำนา	218,835	6.09
พื้นที่ปลูกไม้ผล / ไม้ยืนต้น	610,043	16.95
พื้นที่ปลูกพืชไร่ / พืชผัก	58,686	1.63
รวม	3,598,895	100

ที่มา : สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11 (2542)

ลักษณะดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช สภาพดินในจังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่มักจะปะปนกันไปทั้งดินที่เหมาะสมและดินไม่เหมาะสม กระจายกันไปในแต่ละอำเภอตามชนิดพืชนั้น ๆ สำหรับพื้นที่ที่มีความเหมาะสม ในการใช้ปลูกพืชนั้นมีตั้งแต่เหมาะสมน้อยจนถึงเหมาะสมมาก พื้นที่ที่มีความเหมาะสมน้อยสามารถปลูกพืชให้ได้ดีได้ด้วยการปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์วัตถุ ควบคู่ไปกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์ตลอดทั้งวิธีการจัดการที่เหมาะสม พืชชนิดต่าง ๆ ที่เหมาะสมสำหรับปลูกในพื้นที่ จังหวัดสุราษฎร์ธานีคือ ยางพารา จำนวน 2,194,809 ไร่ ปาล์มน้ำมันและ ข้าว (นาปี + นาปรัง) จำนวน 516,522 ไร่ ไม้ผลและผัก จำนวน 397,629 ไร่ พืชไร่ จำนวน 2,564,293 ไร่ กาแฟ จำนวน 69,589 ไร่ โดยประมาณ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 พื้นที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

อำเภอ / กิ่งอำเภอ	พื้นที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช (ไร่)						
	ยางพารา	ปาล์มน้ำมัน	ข้าว	ไม้ผล	พืชผัก	พืชไร่	พื้นที่เกษตร อื่น ๆ
เมือง	51,450	2,911	5,386	79,619	516	244	-
กาญจนดิษฐ์	125,321	49,030	40,150	170,347	5,800	5,096	131,321
ดอนสัก	134,651	8,999	8,866	72,871	487	1,551	101,725
เกาะสมุย	1,230	-	4,213	97,723	-	-	-
เกาะพะงัน	430	-	560	89,773	21	-	-
บ้านนาสาร	106,078	1,536	16,813	136,317	-	-	141,798
เวียงสระ	111,878	3,237	23,375	136,002	-	-	-
พระแสง	242,315	137,614	11,812	368,306	197	645	-
บ้านนาเดิม	77,802	1,902	5,033	82,338	303	-	8,235
เคียนซา	140,668	25,514	1,421	277,408	172	3,066	55,338
ชัยบุรี	81,500	62,000	-	118,434	21	-	52,957
พุนพิน	168,208	74,903	74,627	232,849	1,474	2,543	5,971
ท่าฉาง	262,114	37,353	45,050	127,854	747	1,778	20,795
ไชยา	142,188	11,115	103,051	82,855	606	4,181	16,130
ท่าชนะ	138,297	35,761	40,466	215,970	1,480	5,321	-
คีรีรัฐนิคม	120,834	29,816	14,566	113,355	1,169	966	7,090
บ้านตาขุน	70,569	7,953	1,190	47,848	445	-	44,760
พนม	195,342	14,190	50	129,505	-	-	10,247
กิ่งอำเภอวิภาวดี	23,970	12,688	-	34,919	91	-	1,630
รวม	2,194,809	516,522	397,629	2,564,293	13,529	25,391	597,997

ที่มา : สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11 (2542)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การผลิตข้าวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี(2544) ได้รายงานว่าจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการปลูกข้าวมากจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ ในปี 2543/44 มีพื้นที่ปลูกข้าวในพื้นที่ 14 อำเภอ รวมทั้งสิ้น 218,835 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6 ของพื้นที่ที่ทำการเกษตรผลผลิตรวม 438,495.01 ตัน คิดเป็น 11.10 เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตรวมทั้งภาค (813,244 ไร่) ผลผลิตเฉลี่ย 397 กิโลกรัมต่อไร่ส่วนใหญ่ การผลิตข้าวของจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ในเขต อำเภอท่าฉาง ไชยา ท่าชนะ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 พื้นที่ปลูกข้าวในปี ฤดูแล้งปี 2543/44 ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

อำเภอ	พื้นที่ปลูก(ไร่)	พื้นที่เสียหาย(ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	ผลผลิตรวม (ตัน)
กาญจนดิษฐ์	51,060	300	50,760	400	17,870.5
เกาะสมุย	1,200	-	1,200	350	525
ไชยา	36,038	1,763	34,275	586	19,045.6
ท่าฉาง	35,277	500	34,777	488	12,231.3
บ้านนาสาร	12,380	-	12,380	320	4,134.3
พุนพิน	24,451	-	24,451	371	8,557.9
ท่าชนะ	29,182	180	29,002	396	10,213.7
พระแสง	2,690	-	2,690	350	1,189
เวียงสระ	17,751	20	17,731	292	6,212.9
ดอนสัก	6,873	-	6,873	380	3,985.7
เคียนซา	306	-	306	370	107.1
บ้านตาขุน	953	-	953	380	1,243.6
เกาะพะงัน	260	-	260	350	105
บ้านนาเดิม	414	-	414	350	144.9
รวมทั้งจังหวัด	218,835	2,763	216,072	397	438,495.01

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2544)

การผลิตข้าวนาปรัง การทำนาปรังในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2542 พบว่า อำเภอที่ปลูกข้าวนาปรังมีอำเภอบ้านนาสาร ไชยา เกาะสุย พระแสง พุนพิน ท่าชนะ ดอนสัก เคียนซา พื้นที่ปลูก 19,197 ไร่ ผลผลิตรวมได้ 8,534 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 418 กิโลกรัมต่อไร่ ปี 2543/44 พื้นที่ปลูกข้าวนาปรังมี 6 อำเภอ คืออำเภอบ้านนาสาร พื้นที่ 106 ไร่ อำเภอไชยา พื้นที่ 11,022 ไร่ อำเภอพระแสง พื้นที่ 339 ไร่ อำเภอพุนพิน พื้นที่ 730 ไร่ อำเภอท่าชนะ พื้นที่ปลูก 402 ไร่ อำเภอดอนสักพื้นที่ปลูก 200ไร่ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 เนื้อที่ผลผลิตข้าวนาปรังและผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปี พ.ศ. 2542/43

อำเภอ	เนื้อที่ปลูก(ไร่)		เนื้อที่เกี่ยวเกี่ยว(ไร่)		ผลผลิต(ตัน)		ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	
	2542	2543	2542	2543	2542	2543	2542	2543
บ้านนาสาร	40	106	40	106	9	47	228	450
ไชยา	18,031	11,022	18,031	11,022	8,156	4,959	452	450
เกาะสมุย	500	-	500	-	175	-	350	-
พระแสง	278	339	278	202	22	146	452	431
พุนพิน	140	730	140	680	84	294	600	403
ท่าชนะ	110	402	110	402	64	162	440	410
ดอนสัก	20	200	20	200	16	82	510	410
เคียนซา	78	-	28	-	8	-	310	-
รวม	19,197	12,799	19,147	12,612	8,534	5,687	418	426

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2544)

พื้นที่อำเภอที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าว ส่วนใหญ่อำเภอบริเวณที่ราบลุ่มและที่ราบลุ่มทิศตะวันออกของอ่าวไทยได้แก่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ท่าชนะ ไชยา พุนพิน ลักษณะดินเป็นกลุ่มดินนาเป็นส่วนใหญ่เนื้อดินเป็นดินเหนียวถึงดินเหนียวปนทราย

พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าวในอำเภอพุนพิน เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบริมทะเลฝั่งอ่าวไทยติดกับอำเภอท่าฉาง มีพื้นที่ปลูกข้าวปี2543/44 จำนวน 24,451 ไร่ การทำนาอาศัยน้ำฝน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นหลัก ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนอยู่ในช่วง 1,500 – 2,000 มิลลิเมตรต่อปีและมีจำนวนฝนตก 100–170 วัน เพียงพอสำหรับปลูกข้าว และพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว ได้แก่ บริเวณที่ราบลุ่ม ตำบลพุนพิน ตำบลหัวเตย ตำบลน้ำรอบ ตำบลหนองไทร ตำบลศรีวิชัย ตำบลท่าข้าม และบางส่วนของตำบลบางอน มีพื้นที่เหมาะสมกับการทำนา 124,272 ไร่ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงแผนที่ความเหมาะสมของดินสำหรับปลูกข้าวอำเภอพุนพิน

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2535)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คำานวณ นวตสนอง (2538) ศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมภาคใต้ ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา พบว่าการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย ปัจจัยจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศและปัจจัยจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินคือมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจำนวนมากในจังหวัดสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา สมาชิกในชุมชนจะเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัจจัยการผลิตทางด้านแรงงานและมีการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งในพื้นที่อำเภอและต่างอำเภอออกไป และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากินที่สำคัญได้แก่ รายได้ ค่าครองชีพ และผลทางด้านสุขอนามัย การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์มีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำมาหากิน ปัจจัยจากนโยบายของรัฐเพื่อการพัฒนาชนบท และปัจจัยจากการขยายตัวด้านการตลาด มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์คือความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักในชุมชนและความสัมพันธ์กับสถาบันภายนอกชุมชน และผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ ได้แก่ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและสถาบันอื่น ๆ ภายนอกชุมชนมากขึ้น และความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงานและกฎหมายจะมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการศึกษาแผนใหม่ และปัจจัยการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อคือการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อดั้งเดิม และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากศาสนา และผลที่เกิดจากการในระบบความเชื่อที่สำคัญ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิมลดน้อยลง และการได้เข้ามาร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนที่เกิดโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการ ผลกระทบในด้านบวกได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ไขปัญหาการว่างงานของประชาชนในจังหวัด ผลกระทบด้านลบได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดความสับสนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มชนภายในจังหวัดมีแนวโน้มสูงขึ้นและมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

ชาญชัย สีห์ประเสริฐ (2543) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายหลังการสร้างถนนสายใหม่ ผลการศึกษาพบว่าภายหลังจากมีการสร้างถนนสายใหม่ซึ่งเปลี่ยนจากถนนลูกรังขนาดเล็กมาเป็นถนนลาดยางขนาดใหญ่ทำให้ลักษณะทางกายภาพทางชุมชนเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง นับตั้งแต่การขยายขนาดของหมู่บ้าน และพื้นที่ทำการเกษตรอันเป็นผลให้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนและบริเวณรอบ ๆ ชุมชนลดจำนวนลง ถนนสายนี้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญทำให้แบบแผนการตลาดของชุมชนจากที่เคยผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาผลิตเพื่อการค้าและรับเอาความเจริญทางวัตถุเข้ามาทำให้ชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ตลอดจนรับเอาวัฒนธรรมจากชุมชนเมือง เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย ภาษา และลักษณะบ้านเรือนจากเดิมมาเป็นแบบชาวเมืองมากขึ้น นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามแนวถนนมีการตั้งร้านค้า สร้างบ้านใหม่ หน่วยงานราชการ ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำการเกษตรที่มีอยู่เดิมจากการทำไร่เลื่อนลอยก็เปลี่ยนมาทำไร่หมุนเวียน เพื่อที่จะสามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ของตนได้มากขึ้น

พอลตา แก่นแก้ว (2528) ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากพนัง พ.ศ. 2439-2525 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2481 ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของปากพนัง การส่งข้าวเป็นสินค้าออกรุ่งเรืองสูงสุดในปี พ.ศ. 2580 มีพ่อค้าอังกฤษ จีนและสิงคโปร์เข้ามาซื้อข้าวที่ปากพนังและมักนำสินค้าเข้ามาขายด้วย ระหว่าง พ.ศ. 2582-2515 มีปัจจัยสองประการ คือ สงครามโลกครั้งที่ 2 และมหาวาตภัย ทำให้มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวเปลือกที่จะป้อนโรงสีและมีโรงสีขนาดเล็กเรียกว่าโรงสีหีบคด ทำให้โรงสีขนาดใหญ่ลดบทบาทลง ระหว่าง พ.ศ. 2516-2525 เกิดปัญหาน้ำมันขึ้นราคายิ่งส่งผลให้สภาพการณ์ผลิตข้าวและกิจการโรงสีลดบทบาทลงไปอีก

วุฒิ ประภาวดี (2521) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการถือครองที่ดินกับประสิทธิภาพในการผลิตข้าว ตำบลเชียรเขา อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปได้ว่า ชาวนาในตำบลเชียรเขา มักตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าข้าว ราคาข้าวที่ชาวนาได้รับจะเป็นราคาที่พ่อค้ากำหนดให้ทั้งสิ้น ยิ่งเป็นข้าวหน้าลาน คือ ข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวใหม่ ๆ ราคาจะยิ่งต่ำลงมากเพราะเป็นระยะที่ชาวนาต้องการใช้เงินและชาวนาไม่มีทางเลือกอื่นที่จะเอาข้าวไปขายให้ได้ราคาดีนอกจากขายให้พ่อค้าซึ่งมารับถึงที่ นอกจากนี้ยังพบว่า ระบบการตลาด การซื้อขายเป็นสาเหตุจูงใจให้ชาวนาเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รุ่งทิพย์ ลิ้มปาทินันท์ (2535) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเป็นสวนผลไม้ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มโอกาสในการเปลี่ยนไปทำสวนของเกษตรกรที่ทำนาอยู่เดิม ได้แก่ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ประสบการณ์ในการทำสวน มูลค่าของสินทรัพย์ ความสามารถในการกู้ยืมเงินเชื่อจากสถาบันการเงิน ส่วนอายุของหัวหน้าครัวเรือน ขนาดและจำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง รายได้จากการออกไปรับจ้างนอกฟาร์มและรายได้จากฟาร์มนอกเหนือจากพืชหลัก ถ้ามีมากขึ้นจะเป็นการลดโอกาสในการเปลี่ยนไปทำสวน ทั้งนี้พบว่าเกษตรกรที่เปลี่ยนไปทำสวนจะมีกำไรจากการปลูกพืชสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่เปลี่ยน

สมพงษ์ จิตคำ (2538) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตร โดยทำการศึกษาในเขตพื้นที่หมู่บ้านเด่นนาทราย ตำบลทุ่งปี๊ กิ่งอำเภอม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าภายหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รูปแบบการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการปลูกพืชหลายชนิดมากขึ้น ในส่วนการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรในพื้นที่ พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านตลาดและเงินทุนมีอิทธิพลมากที่สุด รองลงมา คือ ปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางสังคม

ธีรพล สยามพันธ์ (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่า ผลการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรม เป็นผลต่อผู้ปฏิบัติ ได้แก่ผลทางด้านจิตใจ ด้านจิตนิสัย และด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนผลต่อสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ผลที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน มีการสืบทอดภูมิปัญญาและการอบรมบ่มเพาะลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่สังคม

โกวิทย์ ชลสุวรรณ (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของชาวนาที่ปรากฏในอาชีพทำนา ศึกษาเฉพาะบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่าการทำนาของชาวนาในคาบสมุทรสทิงพระ มีทั้งการทำนาดำและการทำนาหว่าน เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนายังคงมีใช้แบบดั้งเดิม เช่น ไถ กระ เคียว เป็นต้น นอกจากนี้มีการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย เช่น รถไถเดินตาม เครื่องนวดข้าว รถเกี่ยวข้าว เป็นต้น ด้านความเชื่อส่วนมากยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ การไหว้เจ้าที่นา โดยเชื่อว่าการปฏิบัติตามความเชื่อเหล่านี้จะส่งผลให้การทำนาได้ผลดียิ่งขึ้น

เบญจรัตน์ ปิ่นหย่า (2528) ได้ศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจการผลิตข้าววนาปี ในจังหวัด สุราษฎร์ธานี ฤดูกาลเพาะปลูก 2526 / 27 พบว่าเกษตรกรในเขตชลประทานมีต้นทุนเฉลี่ยไร่ละ 1,457.38 บาท โดยแยกเป็นต้นทุนเงินสดเท่ากับ 352.73 บาท และต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด เท่ากับ 1,104.64 บาท มีรายได้ 1,393.60 บาท และมีกำไรสุทธิเหนือต้นทุนที่เป็นเงินสดเท่ากับ 1,040.87 บาท ส่วนเกษตรกรนอกเขตชลประทานมีต้นทุนเฉลี่ยไร่ละ 1,158.86 บาท โดยแยกเป็นต้นทุนเงินสดเท่ากับ 256.67 บาท ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสดเท่ากับ 902.67 บาท และมีรายได้ 861.27 บาท ดังนั้นมีกำไรสุทธิเหนือต้นทุนที่เป็นเงินสด เท่ากับ 604.60บาท จะเห็นได้ว่า เกษตรกรในเขตชลประทานมีต้นทุนการผลิตข้าวต่อไร่ และมีกำไรสุทธิเหนือต้นทุนเงินสด สูงกว่าเกษตรกรนอกเขตชลประทาน เนื่องจากเกิดจากความได้เปรียบจากการได้รับ น้ำชลประทาน ซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนาเกษตรกรสามารถใช้ปัจจัยแรงงานและทุนที่เป็นเงินสด ซื้อมือและสารเคมีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตได้ตามเวลาที่กำหนดและตามความเหมาะสม

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

(Research Methodologies)

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย

เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก และศึกษาจากเอกสารทั้งที่เป็นเอกสารทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key informants) ที่รู้เรื่องราวของเหตุการณ์อย่างละเอียด

การเลือกพื้นที่วิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มที่ศึกษาวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การที่ผู้วิจัยเลือก บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีการประกอบอาชีพทำนาและปัจจุบันได้ปล่อยให้พื้นที่นาร้างว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมากจนสังเกตเห็นได้ชัด

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่มีการศึกษาหรือเก็บรวบรวมไว้ก่อนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ทางราชการ บทความทางวิชาการ หนังสือ ตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทำให้มองเห็นภาพของปัญหาที่ศึกษา ผู้วิจัยมีข้อมูลอะไรบ้างที่สัมพันธ์กับประเด็นปัญหาของการศึกษา เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนเก็บรวบรวมจากภาคสนามหรือแหล่งปฐมภูมิและทำความเข้าใจในการที่จะเลือกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมและตอบคำถามของการวิจัยได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 การเตรียมพื้นที่ศึกษา โดยการเข้าไปแนะนำตัวกับผู้นำท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นอย่างดี

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย สมุดบันทึก ปากกา เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แนวคำถาม เพื่อเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์

2.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.3.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth interview) เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งต้องการเก็บข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยการตั้งคำถามอย่างกว้าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key informants) ที่รู้เรื่องราวของเหตุการณ์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพียงพอ

2.3.2 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ในลักษณะของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระของผู้ให้ข้อมูล การสนทนาจะทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในบริบททางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลของผู้ที่ได้ให้ข้อมูล

การจัดหมวดหมู่ การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการพรรณนาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction) คือ การศึกษารวบรวมประเด็นต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลเป็นกรณีทั่วไปของสิ่งที่ศึกษาโดยสังเกตจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ นำมาสร้างเป็นข้อสรุป ส่วนการวิเคราะห์จะใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย คือ การนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อย ๆ หลาย ๆ กรณีมาสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบ วิธีการอุปนัยเป็นวิธีการที่เริ่มต้นจากข้อเท็จจริงหรือตามข้อมูลที่มีอยู่ก่อน หลังจากนั้นจึงรวบรวมข้อเท็จจริงจนเพียงพอ และวิเคราะห์ประมวลผลเป็นข้อสรุป

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษา รวบรวมข้อมูล รวมทั้งการแก้ไข และจัดทำรูปแบบรวมระยะเวลาทั้งสิ้น 7 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546 – เมษายน 2547 ในส่วนของข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการลงพื้นที่เพื่อศึกษา ในระหว่างเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2547

บทที่ 4
ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล
(Findings and Results)

การวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว กรณีศึกษาบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว

ตอนที่ 3 แนวโน้มการคงอยู่และการเสื่อมถอยของอาชีพทำนาข้าว

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

1. ประวัติความเป็นมา

พื้นที่ดั้งเดิมของชาวบ้าน เนื่องจากพุนพินเป็นชุมชนโบราณที่เก่าแก่และมีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมากอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เคยเป็นแหล่งสะสมทางด้านวัฒนธรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ท้องที่อำเภอพุนพินเคยเป็นที่ตั้งชุมชนที่เป็นเมืองมาแล้วอย่างน้อย 2 แห่ง คือ สวนสราญรมณ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม กับบริเวณหมู่ที่ 4 ตำบลศรีวิชัย ซึ่งแต่เดิมตำบลศรีวิชัยเป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลพุนพินและในปัจจุบันได้แยกการปกครองออกมาจากตำบลพุนพินเป็นตำบลศรีวิชัย

ความเป็นมาของชื่อบ้านทุ่งโพธิ์นั้น ที่ได้เรียกว่าบ้านทุ่งโพธิ์เพราะพื้นที่ของบ้านทุ่งโพธิ์เป็นที่ราบลุ่มหรือชาวบ้านเรียกว่า "ทุ่ง" ซึ่งเหมาะสำหรับทำนาและมีเรื่องเล่ากันว่า พื้นที่นี้เป็นทุ่งกว้างใหญ่มีต้นโพธิ์ตั้งอยู่บนเกาะกลางทุ่งราบใหญ่นี้ เวลาข้าวออกรวงจะดูเหมือนทุ่งรวงทองและแต่ก่อนเมื่อจะไปไหนมาไหนจะต้องเดินไป ชาวบ้านที่เดินผ่านไปผ่านมาจะมาพักหลบแดดหลบฝนใต้ต้นโพธิ์ใหญ่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงเรียกทุ่งแห่งนี้ว่าบ้านทุ่งโพธิ์มาจนถึงปัจจุบัน

2. ลักษณะทางกายภาพ

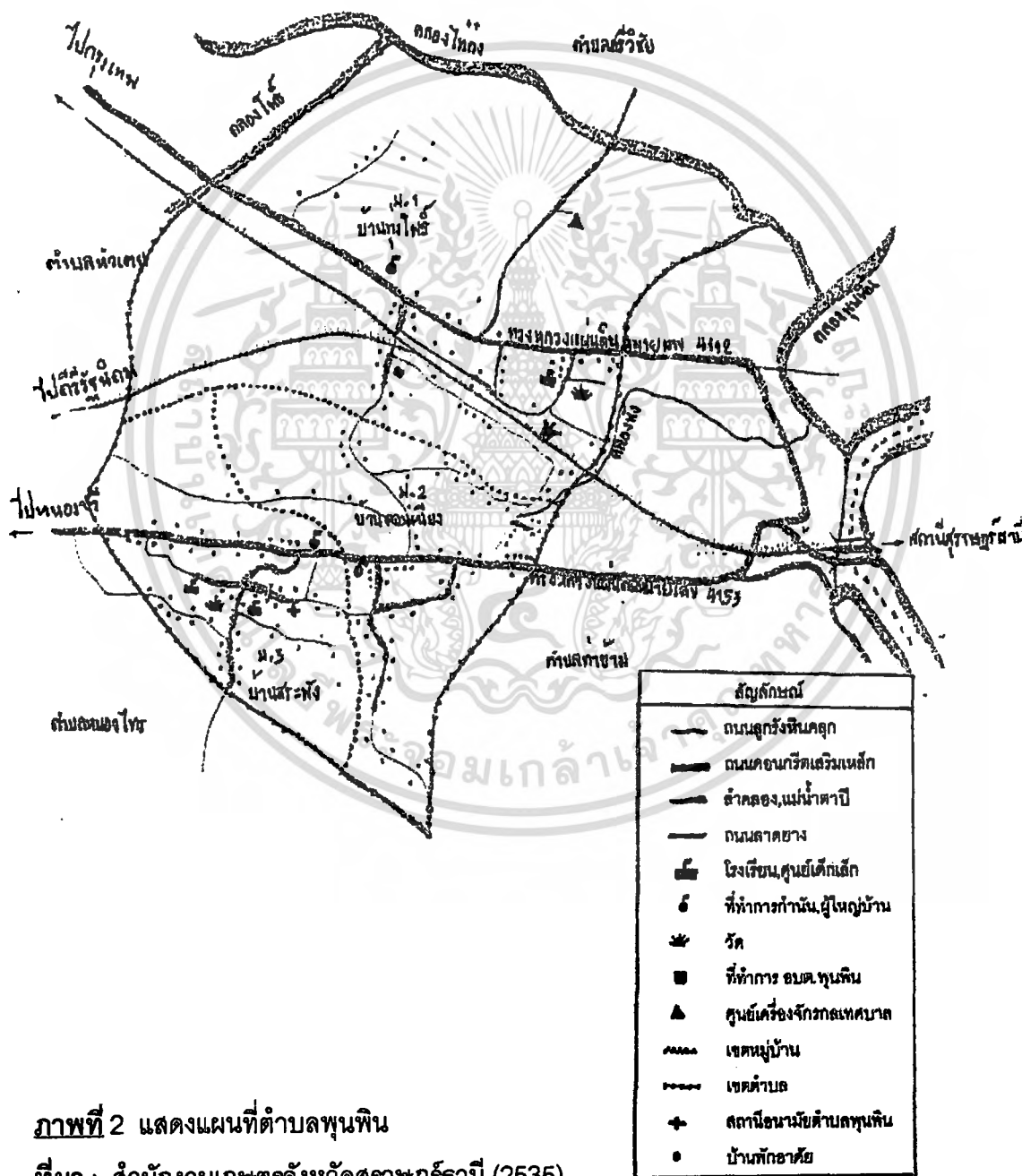
2.1 ที่ตั้ง อาณาเขต

บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอพุนพิน ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 4 กิโลเมตร มีครอบครัวจำนวน 160 หลังคาเรือน ประชากร 672 คน มีอาณาเขต ดังนี้ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลศรีวิชัย/ตำบลหัวเตย
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลหนองไทร
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลท่าข้าม
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลมะลวน

ภาพที่ 2 แสดงแผนที่ตำบลพุนพิน
ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2535)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

การเดินทางไปยังหมู่บ้านทุ่งโพธิ์เป็นไปอย่างสะดวก มีถนนตัดผ่าน คือ ถนนสาย พุนพิน-ท่าชนะ และมีสถานีรถไฟชุมทางบ้านทุ่งโพธิ์ ภายในหมู่บ้านมีถนนตัดทะลุผ่านกันโดยรอบ และมีถนนลูกรังใช้ในการสัญจรในหมู่บ้าน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งกระจายไปทั่วพื้นที่และจะอยู่หนาแน่นบริเวณสถานีรถไฟชุมทางบ้านทุ่งโพธิ์ หลังจากมีถนนสายพุนพิน-ท่าชนะตัดผ่านการคมนาคมสะดวกมากขึ้น ก็มีประชากรเพิ่มขึ้น บ้านเรือนจะตั้งอยู่กระจายทั่วทั้งหมู่บ้านแต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ทำกินของตนเอง

การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างเป็นหลัก ด้านการเกษตรจะมีการทำเกษตรผสมผสานและเลี้ยงสัตว์ ประเภทสัตว์ที่เลี้ยง คือ วัว ควาย ไก่และเป็ด สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่นาแต่มีเกษตรกรที่ยังทำนาทั้งหมู่บ้านมีเพียงรายเดียว

สาธารณูปโภคในหมู่บ้าน แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของชาวบ้านทุ่งโพธิ์จะใช้น้ำประปาหมู่บ้าน ซึ่งก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำบาดาล สำหรับเครื่องอุปโภคบริโภค อาหารสิ่งจำเป็นต่าง ๆ จะได้มาจากการซื้อหาที่ตลาดในอำเภอพุนพินและอำเภอเมือง เนื่องจากมีระยะทางที่ใกล้การคมนาคมสะดวก

บ้านทุ่งโพธิ์มีโรงเรียนตั้งอยู่ในหมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านทุ่งโพธิ์ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีหน่วยงานราชการเข้ามาตั้งที่ทำการอยู่ในหมู่บ้าน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลพุนพิน

สภาพดินบ้านทุ่งโพธิ์ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีหน้าดินลึก การระบายน้ำไม่ค่อยดี หน้าดินจะมีลักษณะเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ แต่สามารถทำนาได้ดี

แหล่งน้ำธรรมชาติมี 1 สาย คือ คลองไต่ก้งสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตรได้ แต่พื้นที่นาทั้งสองฝั่งถูกปล่อยให้ว่างเปล่าโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 3-6)

ภาพที่ 3 คลองไทรก้าง

ภาพที่ 4 แปลงนาร้างริมฝั่งคลองไทรก้าง

ภาพที่ 5 แปลงนาร้างริมฝั่งคลอง

จากคำบอกเล่าของนายวิโรจน์ อินโท กำนันตำบลพุนพิน (ภาพที่7) กล่าวว่า อดีตเกษตรกรบ้านทุ่งโพธิ์มีอาชีพหลัก คือ การทำนา เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านทุ่งโพธิ์มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่ม สภาพพื้นที่จึงเหมาะแก่การทำนามากกว่าที่จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เกษตรกรทุกครัวเรือนจะมีพื้นที่เพื่อปลูกข้าว ลักษณะของการเพาะปลูกจะปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือจะขาย เพื่อนำเงินใช้จ่ายสิ่งจำเป็น ผลผลิตต่อไร่จะอยู่ในอัตราต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น การทำนาในบ้านทุ่งโพธิ์จะประสบกับปัญหาฝนแล้ง ในบางฤดูจึงขาดน้ำมาหล่อเลี้ยง ต้นข้าวและฤดูฝนจะมีน้ำท่วมทำให้นาล่มเสียหาย ปัจจุบันเกษตรกรที่เคยประกอบอาชีพทำนา เลิกทำนาและปล่อยให้พื้นที่นาร้างว่าเปล่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าตลอดริมถนน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สายพุนพิน-ท่าชนะที่ตัดผ่านหมู่บ้าน และริมคลองไต่กิ่งภายในหมู่บ้านจะมีทุ่งกว้างเป็นจำนวนมาก ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อื่น นอกจากปล่อยให้ วัว ควาย และเล็มหญ้า (ภาพที่ 8-9)

ภาพที่ 7 นายวิโรจน์ อินโท กำนันตำบลพุนพิน

ภาพที่ 8 สภาพพื้นที่นาริมถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ ภาพที่ 9 สภาพที่นาริมถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้าน

3. สภาพทางเศรษฐกิจ

3.1 การประกอบอาชีพ

การค้าขาย แม่บ้านหลายครัวเรือนมีอาชีพหลักคือการค้าขาย จะมีการรับซื้อสินค้าเกษตรพืชผักพื้นบ้าน เพื่อนำไปขายยังตลาดในอำเภอ

การรับจ้างแรงงาน ประชากรที่เป็นวัยรุ่นในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเข้าไปรับจ้างทำงานโรงงาน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในเขตเมือง และจะมีรถคอยรับส่ง แรงงานส่วนหนึ่งที่มีความรู้จะเป็นพนักงานลูกจ้างในบริษัท
ห้างร้านในเมือง ส่วนผู้ชายจะรับจ้างทำงานก่อสร้างและรับจ้างทั่วไปหลากหลาย

การทำเกษตร มีการทำเกษตรผสมผสาน สวนยาง สวนปาล์ม และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว
ควาย เป็ด ไก่ ปลา ส่วนการทำนามีทำอยู่รายเดียว (ภาพที่ 9-10)

ภาพที่ 9 แปลงเกษตรผสมผสาน

ภาพที่ 10 เปลี่ยนจากนาเป็นสวนยางพารา

3.2 การถือครองที่ดิน

เนื่องจากสภาพพื้นที่บ้านทุ่งโพธิ์เป็นพื้นที่นาที่มีความเจริญมาก่อน ดังนั้น การถือครอง
ที่ดินของเกษตรกรจึงมีกรรมสิทธิ์ในการถือครองและมีเอกสารสิทธิ์ทุกครัวเรือน

4. สภาพทางสังคม

เมื่อก่อนชาวบ้านทุ่งโพธิ์จะขาดแคลนน้ำบริโภคในช่วงฤดูแล้งแต่ปัจจุบันภายในหมู่บ้านมี
ระบบประปาหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีหน่วยงานราชการหลาย
หน่วยงานเข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะหน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้เข้ามาช่วยเหลือใน
เรื่องการปรับปรุงพื้นที่ทางการเกษตร โดยการขุดสระน้ำเพื่อใช้เป็นบ่อเลี้ยงปลาและช่วยสนับสนุน
ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เช่น พันธุ์ไม้ ทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น
ปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ แต่ก็ยัง
ไม่ดีมากนัก

วิถีชีวิตของชาวทุ่งโพธิ์จะอยู่แบบเรียบง่าย มีความเป็นอยู่ในลักษณะเครือญาติ เมื่อมีงาน

บุญ งานประเพณีต่าง ๆ จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และยังมีกรรุ่มกลุ่มกันระหว่างสมาชิกภายใน
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมู่บ้านเพื่อความเข้มแข็งและเพื่อสร้างความสามัคคีกันระหว่างคนในหมู่บ้าน ครอบครัวมีการสนับสนุนให้สมาชิกในครัวเรือนได้เรียนหนังสือ ทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

“ แต่ก่อนรายได้ก็ได้มาจากการทำนาทั้งแพ การทำนาในสมัยก่อนก็ใช้ควายช่วยทำ ปุ๋ยก็ได้มาจาก วัว ควาย ที่เลี้ยงไว้ สารเคมีเมื่อก่อนไม่ได้ใช้ เพิ่งจะมีเมื่อไม่กี่ปีสภาพดินไม่ค่อยดีอยู่แล้ว ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาลคนก็ค่อย ๆ เลิก ทำนากันไปเรื่อย ๆ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านแต่ก่อนก็มีความสนิทสนมช่วยเหลือกันดี เดี่ยวนี้แตกต่างกับแต่ก่อนมาก ไม่ค่อยผูกพันกันเหมือนแต่ก่อนถึงจะมีแต่ก็น้อยลงไปมาก เมื่อสมัยป้ายังเล็ก ๆ พ่อแม่ของป้ามีที่นา 200 กว่าไร่ ตอนนั้นก็แบ่งให้พี่ ๆ น้อง ๆ แต่ป้าเองก็ไม่ได้เพราะว่าป้าเรียนหนังสือเดี๋ยวนี้ที่มีที่นาก็เพราะซื้อมาจากคนโน้นคนนี้สะสมเอาไว้ แล้วก็ได้ปรับเปลี่ยนทำไร่นาสวนผสม ปลูกผัก ไม้ผล ปาล์ม แต่ปลูกแล้วตาย เพราะดินเปรี้ยว น้ำเปรี้ยว เดี่ยวนี้แรงงานรุ่นใหม่ ๆ เขาออกไปรับจ้างทำงานในเมืองส่วนมาก บางบ้านก็ค้าขายก็รับซื้อผักจากชาวบ้านเอาไปขายในเมืองก็พอได้กินได้ใช้ ”

ศรียา คุ่มครอง , สัมภาษณ์ (23 มกราคม 2547)

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ทำนาข้าว

ลักษณะพื้นที่ดินส่วนใหญ่ของบ้านทุ่งโพธิ์เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนที่น้ำทะเลและน้ำกร่อยพัดมาก่อตัวขึ้น เนื้อดินมีลักษณะเป็นดินเหนียว มีอินทรีย์วัตถุเล็กน้อย ค่อนข้างเป็นกรด มีการใช้ประโยชน์ทำนาข้าวเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าพื้นที่แถบนี้มีความสำคัญกับการทำนาในครั้งอดีตก็ตามแต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากที่นามาเป็นกิจกรรมอย่างอื่น เช่น สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมันและยังมีการปลูกมะพร้าว มะม่วง กระท้อน ส้มโอ กัลฉวย ในบริเวณที่ตั้งบ้านเรือน เนื่องจากมีเงื่อนไข และเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายประการที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่นาตามช่วงเวลา ดังนี้ (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 การเกิดเหตุการณ์ที่สำคัญและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ทำนาข้าว

ปี พ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์	เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
ปี พ.ศ. 2500	เกิดภัยแล้งซึ่งมีน้ำฝนเพียง 922.9 มม./ปี
ปี พ.ศ. 2505	เกิดวาทภัยพัดจากแหลมตะลุมพุกผ่านอำเภอพุนพิน ทำให้พืชผล ไร่นาเสียหาย
ปี พ.ศ. 2515	เกิดอุทกภัยปานกลาง
ปี พ.ศ. 2518	เกิดอุทกภัยทำให้พืชผลเสียหาย ไร่นาเสียหาย
ปี พ.ศ. 2528	มีการสร้างประปาหมู่บ้าน
ปี พ.ศ. 2531	เกิดอุทกภัยครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด ทำให้พืชผล ไร่นาเสียหาย บ้านเรือนหักพังและสัตว์ล้มตายจำนวนมาก
ปี พ.ศ. 2532	เกิดภัยแล้ง ทำให้พืช ไร่นาเสียหายและขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้
ปี พ.ศ. 2534	มีโครงการส่งเสริมจากภาครัฐเข้ามาให้ความรู้แก่เกษตรกร
ปี พ.ศ. 2535	เกษตรกรเริ่มดำเนินการทำการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวน 15 ครอบครัว
ปี พ.ศ. 2538	รพช.เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนปัจจัยการผลิต

ที่มา : วิโรจน์ อินโท , สัมภาษณ์ (3 มกราคม 2547)

ช่วงระยะเวลาก่อน ปี พ.ศ. 2500

จากการสัมภาษณ์ นายจาง ทองหิวเตย และ นายสมปอง ศรีเพชรพล ซึ่งเป็นผู้อาวุโส ในหมู่บ้านพบว่าบ้านทุ่งโพธิ์มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ในอดีตนั้นประชากรทั้งหมู่บ้านประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีการเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้แรงงานในการทำนาและใช้เป็นอาหารในครัวเรือน โดยการทำนาจะทำปีละ 1 ครั้ง เฉพาะในฤดูนาปีเท่านั้น ชาวบ้านจะเรียกฤดูการทำนานี้ว่า "หน้านา" และเรียกวิธีการทำนานี้ว่าเป็นการทำนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“ดาตฟ้า” คือ การทำนาโดยอาศัยน้ำฝนเท่านั้น เนื่องจากยังไม่มีข้าวพันธุ์ส่งเสริมที่จะใช้ทำนาปรังได้ การทำนาในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะไถเตรียมดินครั้งแรกในเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงที่ฝนเริ่มตกทำให้ดินนาที่แห้งแล้งมาหลายเดือนร่วนซุยเหมาะกับการไถ การไถนาจะใช้แรงงานจากวัว ควาย ทั้งหมด โดยเริ่มไถเวียนจากรอบนอกริมคันนาเข้าไปสู่กลางกระถางนา ในวันหนึ่ง ๆ จะไถได้ประมาณไม่เกิน 2 ไร่ต่อคน เนื่องจากจะต้องไถตั้งแต่เช้าตรู่แล้วปล่อยให้วัว ควาย ให้กินหญ้าตั้งแต่เที่ยงวันเป็นต้นไป ในกรณีที่ไถคนเดียวไม่ทันจะลงแขกช่วยกันหลาย ๆ คน เจ้าของนาจะเป็นผู้รับผิดชอบอาหารการกินแก่ผู้มาช่วยงาน

การทำนาของชาวบ้านทุ่งโพธิ์จะมีลักษณะคล้าย ๆ กับการทำนาของท้องถิ่นอื่น ๆ ในภาคใต้ หลังจากไถตากดินทำให้หญ้าแห้งตายแล้วประมาณเดือนกรกฎาคมชาวนาจะไถแปรอีกครั้ง พร้อมทั้งหว่านเมล็ดข้าวเป็นการหว่านข้าวแห้ง (หว่านสำรว) การไถแปรจะทำให้เมล็ดข้าวอยู่ในดินเป็นการป้องกันการทำลายของนกและความชื้นในดินทำให้ข้าวงอกได้ดี พันธุ์ข้าวที่ใช้มีหลายพันธุ์ เช่น พันธุ์ทองรวง กันดั่ง ช่อมุด ลูกกลาย นางกำ และลูกแดง จากการสอบถามได้ความว่า ชื่อของพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่จะเรียกชื่อตามสถานที่ที่ได้พันธุ์มาปลูกและบางครั้งก็เรียกตามชื่อบุคคล แต่ละพันธุ์จะมีลักษณะเฉพาะพันธุ์นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกแก่ ลักษณะเมล็ด สีของเมล็ดข้าวเปลือก และความแข็งแรงของลำต้น ชาวนาบ้านทุ่งจะเรียนรู้วิธีการคัดเลือกเมล็ดข้าวไว้ทำพันธุ์เองโดยเก็บแยกไว้ต่างหาก สำหรับอัตราการใช้เมล็ดข้าวเพาะปลูกประมาณ 1 ถึงต่อไร่ ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า เมื่อก่อนการทำนามีจะไม่มียาระบบชลประทานแต่ก็ได้ผลผลิตดีเนื่องจากฝนตกต้องตามฤดูกาล หลังจากข้าวงอกแล้วอายุกล้าประมาณ 1 เดือน ชาวนาจะทำการแยกต้นกล้าในบริเวณที่งอกหนาแน่นเพื่อนำไปปลูกซ่อมในบริเวณที่ต้นกล้างอกห่าง ๆ เป็นการกระจายจำนวนต้นกล้าในแปลงนาให้มีความสม่ำเสมอ ในการซ่อมกล้าชาวนาจะตัดใบกล้าทิ้ง ประมาณ 1 ใน 3 ของความยาวเพื่อให้ต้นกล้าตั้งตัวได้เร็ว ขณะเดียวกันจะรู้ว่ามีบริเวณใดบ้างที่ซ่อมกล้าแล้ว

การใช้ปุ๋ยในนาข้าว ส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยคอกที่มีในครัวเรือน คือ มูลวัว มูลควาย โดยจะหว่านในช่วงเตรียมดิน สำหรับบางรายจะใช้วิธีเลี้ยงวัว ควาย โดยปล่อยให้แทะเล็มหญ้าในทุ่งนา ในฤดูแล้งและได้มูลวัว ควายไปในเวลาเดียวกัน สำหรับการดูแลแปลงนา ชาวนาจะออกไปดูแลแปลงนาเป็นครั้งคราวตั้งแต่ปลูกจนถึงเก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่จะไปตรวจดูน้ำในนา และดูคันนาว่ามีรอยรั่วจากการขุดรูของหนูและปูนาหรือไม่ ก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวชาวนาจะจัดเตรียมยั้งฉางสำหรับใส่ข้าว ซึ่งยั้งฉางส่วนใหญ่จะสร้างไว้บริเวณบ้าน มีการยกเสาสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วม เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมในฤดูฝนอยู่เสมอ นอกจากนี้การยกเสายั้งฉางให้สูงยังสามารถป้องกันไม่ให้หนูทำลายผลผลิตที่เก็บรักษาได้ด้วย ชาวนาบางรายจะเก็บผลผลิตข้าวไว้

บนบ้านโดยแบ่งพื้นที่บริเวณบ้านไว้เป็นสัดส่วน สิ่งที่ต้องเตรียมนอกจากยุงฉางแล้วก็คือ ไม้คันทาบ เกวียน หนวน (ลักษณะคล้ายเกวียนแต่ไม่มีล้อ ใช้วัวหรือควายลากเพียงตัวเดียว) และกระสำหรับเกี่ยวข้าว ทำด้วยแผ่นไม้บาง ๆ ด้านหน้าจะติดใบมีด สำหรับตัดคอรวงข้าว ด้านบนจะทำด้วยหลอดไม้ไผ่ เรียกว่า “เลา” สำหรับใช้มือจับ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ได้เล่าให้ฟังว่า สาเหตุที่ชาวนาในภาคใต้ส่วนใหญ่เก็บเกี่ยวข้าวด้วยกระ เนื่องจากเป็นการเก็บที่สะดวก เมื่อเก็บได้เต็มกำมือแล้วจะมัดด้วยข้งข้าวประมาณ 2-3 ต้น เรียกว่า “เสียง” เมื่อเก็บข้าวเสร็จในแต่ละวันจะขนโดยการหาบหรือบรรทุกด้วยเกวียนและหนวนนำกลับไปตากที่บ้าน เพราะหากทิ้งไว้ในนาอาจจะเสียหายจากฝนหรืออาจสูญหายจากการขโมย ปกติชาวนาจะทำการตากเสียงข้าวไว้ประมาณ 4-5 แดด (4-5 วัน) โดยจะตากจนคอรวงแห้งสนิทจึงจะนำขึ้นเก็บในยุ้งฉาง โดยวางเรียงเป็นชั้น ๆ ในกรณีที่เป็นข้าวต่างพันธุ์กันจะแยกเก็บเป็นสัดส่วนไม่ปนกัน ผลผลิตข้าวที่ได้จะใช้บริโภคในครัวเรือนที่เหลือจะขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นหรือบางครั้งใช้แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่น ๆ ส่วนเมล็ดข้าวที่จะใช้ทำพันธุ์ในฤดูต่อไปจะคัดเลือกที่มีลักษณะดีเด่นไว้ต่างหาก

เงินทุนที่ใช้ในการทำนาชาวบ้านจะใช้ทุนที่เก็บไว้เองจากการขายข้าวในฤดูที่ผ่านมา ไม่ต้องการกู้ยืมจากสถาบันการเงินใด ๆ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยการผลิตแทบทุกอย่างสามารถหาได้เองทั้งจากครัวเรือนและแลกเปลี่ยนจากเพื่อนบ้าน เช่น พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก หรือแรงงานที่ยังนิยมช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยวิธีการลงแขกเป็นการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านที่รู้จักสนิทสนมกัน

ครูกัน ฤกษ์วิทย์ อดีตเป็นครูสอนอยู่ในตำบลห้วยเตย ได้เล่าให้ฟังว่า ตนรับราชการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 เมื่อปี พ.ศ. 2494 ได้ย้ายมาจากตำบลห้วยเตยมาอาศัยอยู่บ้านทุ่งโพธิ์ เพื่อที่จะมาทำนา ซึ่งมีที่นา จำนวน 40 ไร่ แต่ก่อนหลังจากเลิกงานราชการก็กลับมาทำนา โดยการใช้ควายไถแรงงานที่ใช้ก็ได้จากลูก ๆ ช่วยกันภายในครอบครัว เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าวก็ออกปากเพื่อนบ้านมาช่วยกันและก็มีจ้างบ้าง จนได้ส่งลูกเรียนหนังสือจนจบชั้นปริญญาทุกคน ตอนนั้นลูก ๆ ก็ได้ทำงานรับราชการบ้าง มีงานอื่นทำบ้าง และได้แยกกันไปมีครอบครัวอยู่ในที่ต่าง ๆ เหลือคนสุดท้องที่อยู่ที่บ้านก็เปิดปั๊มน้ำมันและร้านอาหารควบคู่ไปด้วย ปัจจุบันที่นาของครูก็ยังคงมีอยู่ทั้ง 40 ไร่ ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร ร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เพราะตนเองก็แก่แล้ว ลูก ๆ ก็มีงานอื่นทำ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องเลิกทำนา

" แต่ก่อนผมเป็นครูสอนอยู่หัวเตย ย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่ทุ่งโพธิ์ เพื่อจะมาทำนา พอเลิกงานหลวงตอนเย็นก็มาไถนา แต่ก่อนไถกับวัวกับควาย แรงงานก็ได้จากช่วยกัน ในครอบครัว ลูก ๆ หลายคนก็ช่วยกัน เลิกทำมาตั้งแต่ปี 26 ที่ได้เลิกทำนาก็เพราะว่าแก่แล้ว ทำไม่ไหว ลูก ๆ ก็ทำงานกันหมดแล้ว นาเดี๋ยวนี้ก็ยังคงอยู่แต่ไม่ใช่ได้ใช้ทำไร "

กัน ฤกษ์วัลย์ , สัมภาษณ์ (24 มกราคม 2547)

ช่วงระยะปี พ.ศ. 2500 – 2520

จากการพูดคุยกับผู้นำท้องถิ่นและผู้รู้ในหมู่บ้าน พบว่าในช่วงระยะเวลา 20 ปี ดังกล่าว ลักษณะการทำนาของเกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงจากแบบดั้งเดิมมาสู่การทำนาสมัยใหม่มากขึ้น เนื่องจากรัฐบาลได้มีนโยบายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร มีการจัดตั้งหน่วยงาน เกษตร มีเจ้าหน้าที่เกษตรมาส่งเสริมให้ความรู้ และสนับสนุนปัจจัยการผลิตบางส่วน เริ่มมีการใช้ เครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ข้าวลูกผสม การปฏิบัติ ดูแลรักษาก็มีความพิถีพิถันมากขึ้น และก็มีการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตเพื่อต้องการเพิ่มปริมาณ ผลผลิตต่อไร่

การทำนาในช่วงนี้ มีรถแทรกเตอร์จากตัวเมืองมารับจ้างไถเตรียมดิน และมีเกษตรกรบาง รายร่วมทุนกับญาติมิตรเพื่อซื้อรถไถเดินตาม หรือ"ควายเหล็ก" มาใช้แต่ก็ยังมีการใช้แรงงาน วัว ควายสำหรับช่วยทำนา มีการเปลี่ยนวิธีทำนาแบบนาหว่านสำรวมาเป็นวิธีการปักดำ โดยใช้พันธุ์ ข้าวพันธุ์ส่งเสริมของทางราชการ เช่น พันธุ์ กข 3 กข 7 โดยหว่านตกกล้าในที่ดอน หลังจากนั้น จึงนำไปปักดำเป็นแถวเป็นแนว มีการใช้ปุ๋ยเคมี เช่น สูตร 16-20-0 สูตร 20-20-0 และใช้ สารเคมีฉีดพ่นเพื่อป้องกันกำจัดศัตรูต้นข้าว เช่น หนอน และแมลง ทำให้เกษตรกรได้รับผลผลิต เพิ่มขึ้น ผลผลิตที่ได้จะเก็บไว้เพื่อบริโภคส่วนหนึ่งที่เหลือจะมีพ่อค้ามารับซื้อเพื่อนำไปสีเป็น ข้าวสารทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการทำเพื่อการค้า สามารถนำรายได้ มาใช้ในครัวเรือนและส่งเสริมให้ลูกหลานได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น

พ่อลุงจาง ทองหัวเตย (ภาพที่ 11) ได้เล่าให้ฟังว่า " เมื่อสมัยก่อนตั้งแต่รุ่นพ่อ แม่ ของพ่อลุงนั้นได้ทำนาปลูกข้าวมาตลอด จนมาถึงรุ่นพ่อลุงนี้มีนาอยู่ 30 กว่าไร่ ปีหนึ่งทำ นาได้ 4-5 เกวียน เป็นนาดำ แต่ก่อนขายได้เกวียนหนึ่ง 600-700 บาท แล้วก็เลี้ยงควาย ฝูง มี 40 ถึง 50 ตัว เอาไว้ช่วยทำนา พอหมดหน้านาจีเลี้ยงปล่อยไว้ตามในนาให้กินหญ้า ภายในนานั้นก็เต็มไปด้วยขี้ควาย พอถึงหน้านาจีจัดการไถไม่ต้องใส่ปุ๋ย ข้าวก็งามเป็นไป ตามธรรมชาติไม่ต้องลงทุนไหร ถ้าว่าปีไหนน้ำไม่ท่วมหรือว่าฝนไม่แล้งปีนั้นปลูกข้าวได้

กินแน่ ผลผลิตข้าวที่ได้ก็ยกเอาไว้กินมั่งแล้วก็เลือกยกไว้ทำพันธุ์ในปีถัดไป ที่เหลือก็ขายให้กับโรงสีมั่ง พ่อค้าเข้ามาซื้อเองมั่ง แล้วมีอยู่ช่วงหนึ่ง พ่อลุงก็จำไม่ได้แล้วว่าปีไหนทางราชการเขาก็ได้เข้ามาส่งเสริมการทำนามีพันธุ์ข้าวใหม่ ๆ แล้วก็แนะนำให้ใช้ปุ๋ย ใช้ยาเคมี เครื่องจักรกลเกษตรพวกรถไถ ชาวบ้านคนอื่น ๆ เขาก็ทำกันนั่นแหละ คนที่มีฐานะหน่อยก็ขายวัวขายควายเพื่อซื้อรถไถ พ่อลุงเองก็ได้เข้าไปทำกับเขาที่หนึ่งทีหลัง ๆ ก็เลิก เพราะพ่อลุงเห็นว่าต้นทุนสูงไม่คุ้มกับการลงทุน ข้าวได้เพิ่มมากก็จริงแต่ต้นทุนมันสูงแรงสู้ทำกับวัวควายไม่ได้” พ่อลุงจางยังบอกให้ฟังอีกว่า “เมื่อแต่ก่อนข้าว ปลา อาหารไม่ใช่ต้องซื้อกินมีข้าวในยุ้ง ปลาที่หาเอาตามในนา ดักไซ ธงเบ็ด แล้วแต่ใครจะทำพันธุ์หรือรับรองได้กินแน่ ไม่มีตารางก็ไม่ใช่ขอ เพราะแต่ก่อนนั้นนาปลาในนาชุมแรง ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ คนต้องทำงานแลกกับเงินไม่มีเงินก็อยู่ไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องซื้อ ที่จะไปหาปลาตามในนาเหมือนแต่ก่อนนั้นหายาก พอไม่ทำนาปลาปุ๊กก็ไม่มีถึงจะมีก็น้อยหายากแรงเดี๋ยวนี้บ้านพ่อลุงเองยังต้องซื้อข้าวกิน รายได้ก็ได้มาจากการเลี้ยงวัวกับควายและลูกส่งให้ใช้มั่ง ตอนนีพ่อลุงเองมีควายอยู่ 6 ตัว ไม่มากเหมือนแต่ก่อน มันไม่มีทุ่งหญ้ากว้างพอที่จะเลี้ยง จะไปเลี้ยงที่เพื่อนก็ไม่ได้เพราะเพื่อนเองเขาก็เลี้ยงเหมือนกัน” พ่อลุงจางยังบอกต่ออีกว่าสาเหตุที่พ่อลุงไม่ทำนาเพราะ “พ่อลุงเลิกทำนามา 6 ปีแล้ว คงเป็นคนสุดท้ายในหมู่บ้านที่เลิกทำนา เพราะพอชาวบ้านคนอื่นเขาเลิกไปพ่อลุงทำนาอยู่กับหนูแย่งแรง ทำไม่ไหวมันกัดกินหมดต้องเลิกไปด้วย”

จาง ทองหัวเตย, สัมภาษณ์ (24 มกราคม 2547)

ภาพที่ 11 พ่อลุงจาง ทองหัวเตย อายุ 82 ปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2521 – ปัจจุบัน

ในช่วงระยะเวลา 20 ปี ที่ผ่านมาก่อนหน้านี้ ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เรียกกันว่า "ยุคปฏิวัติเขียว" เนื่องจากมีการนำเข้าเทคโนโลยีสมัยใหม่ จากภายนอกชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าว เพื่อการค้าตามนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น เทคโนโลยีดังกล่าวจะเข้ามาสู่หมู่บ้านในรูปของเครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าว และเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ใหม่ ๆ ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายหลักในการเพิ่มผลผลิตข้าวให้สูงขึ้น สำหรับในช่วงปี พ.ศ. 2521 ถึง ปี พ.ศ. 2546 เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในการใช้ประโยชน์จากที่นา ซึ่งส่งผลต่อการประกอบอาชีพการทำนาของชาวบ้านทุ่งโพธิ์ โดยแบ่งช่วงเวลาย่อยของการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ในช่วง ปี พ.ศ. 2521 – 2534 พบว่ารัฐบาลโดยกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เพื่อนำข้าวพันธุ์ส่งเสริมไปให้ชาวบ้านแลกเปลี่ยนกับพันธุ์พื้นเมือง และโครงการจัดไร่นาสวนผสมเพื่อให้เกษตรกรได้ทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างในที่นา มีการส่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าว พันธุ์ไม้ผล พันธุ์สัตว์ เช่น พันธุ์ปลานิล ปลาตูก เป็ด ไก่ จากการบอกเล่าของเกษตรกรทำให้ทราบว่าเทคโนโลยีบางอย่าง เช่น พันธุ์ข้าวที่ทางราชการเข้ามาส่งเสริมเกษตรกรบางส่วนไม่ค่อยยอมรับเนื่องจากไม่เป็นที่ต้องการเกี่ยวกับการนำมาบริโภค ชาวบ้านยังนิยมบริโภคข้าวพื้นเมือง ตลอดทั้งไม่สะดวกต่อการเก็บเกี่ยว เนื่องจากข้าวพันธุ์ส่งเสริมในสมัยนั้นต้นเตี้ย คอรวงสั้นใช้แคะเก็บเกี่ยวลำบากและให้เหตุผลอีกว่าข้าวพันธุ์ส่งเสริมยังมีปัญหาเมล็ดข้าวร่วงง่าย ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านที่ว่า การทำให้เมล็ดข้าวตกหล่นเป็นจำนวนมากจะทำให้แม่โพสพไม่พอใจ ในด้านต้นทุนการผลิตก็เป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากข้าวพันธุ์ส่งเสริมจะต้องใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก จึงจะได้ผลผลิตดี นอกจากนั้นยังต้องซื้อสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าวเพิ่มขึ้น เนื่องจากข้าวพันธุ์ดังกล่าวอ่อนแอกว่าพันธุ์พื้นเมือง ปัญหาการทำนาที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่นาของชาวบ้านทุ่งโพธิ์อีกประการหนึ่งก็คือ ในช่วงดังกล่าวเกิดภาวะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้ผลผลิตได้น้อย ถ้ารับการทำไร่นาสวนผสม ส่วนใหญ่ใช้เพื่อบริโภคและแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมากกว่าขาย ไม่สามารถซื้อเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากขาดการเชื่อมโยงและการส่งเสริมด้านการตลาด กิจกรรมดังกล่าวจึงไม่สามารถยึดเป็นอาชีพที่มั่นคงได้

ปี พ.ศ. 2535 – ปัจจุบัน จากการพูดคุยผู้นำท้องถิ่นและผู้รู้ในหมู่บ้านในการวิเคราะห์สังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่นาของชาวบ้านทุ่งโพธิ์พบว่า ในช่วงนี้สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ได้เข้ามาวิจัยบทบาทโดยส่งเสริมให้เกษตรกรจัดทำไร่นาสวนผสมแนว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใหม่ที่เรียกว่า “ ไร่สาธิตผสมตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ” โดยการขุดสระน้ำ การเตรียมพื้นที่ให้เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด การสนับสนุนพันธุ์ไม้ผล ซึ่งมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ จำนวน 15 ครอบครัว นอกจากนี้เกษตรกรยังนำพืชสวน คือ ปาล์มน้ำมันเข้ามาปลูกในนาข้าว ซึ่งให้ผลดีเช่นกัน ทำให้เกษตรกรที่เคยยึดอาชีพทำนาอย่างเดียวมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่หลากหลายและมีแนวโน้มความมั่นคงในอาชีพใหม่ ๆ มากขึ้น ในช่วงระยะนี้มีเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ หลายประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่นาของชาวบ้านทุ่งโพธิ์ ดังนี้

1. ราคาข้าวต่ำไม่คุ้มกับการลงทุน เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าว ได้ผลในแทบทุกภาคของประเทศ ทำให้ผลผลิตข้าวเปลือกในตลาดกลางมีปริมาณมาก นอกจากนี้มีความสะดวกในด้านการคมนาคม ทำให้การย้ายข้าวเปลือกจากแหล่งผลิตที่ห่างไกลมาสู่ตลาดกลางทำได้ง่าย ส่งผลกระทบต่อราคาซื้อข้าวเปลือกที่มีราคาถูกลง ซึ่งเป็นไปตามกลไกของตลาดเสรี นอกจากนี้ราคาผลผลิตข้าวถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อค้าในเขตอำเภอพุนพิน ได้กำหนดราคารับซื้อข้าวเปลือก ปริมาณ 1 ตัน แต่คิดน้ำหนักจากเกษตรกรที่ 1,100 กิโลกรัม ซึ่งทำให้เกษตรกรผู้ผลิตถูกเอาเปรียบอย่างมาก ทำให้รายได้ของเกษตรกรไม่คุ้มกับการลงทุน

2. ต้นทุนการผลิตสูง จากที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าการรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้เกษตรกรต้องลงทุนสูงขึ้น ปัญหาที่เป็นอยู่ก็คือ เกษตรกรขาดเงินออมในครอบครัว เนื่องจากวัฒนธรรมการออมไม่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้ต้องกู้เงินจากสถาบันการเงินที่เข้ามาในท้องถิ่น คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจนหลายรายไม่มีความสามารถใช้นี้สิน ธกส. ได้ตามช่วงเวลาที่กำหนด นอกจากนี้นโยบายของรัฐด้านการส่งเสริมการเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตฟรีมาเป็นการให้เฉพาะคำแนะนำเป็นหลัก ทำให้ต้นทุนการผลิตของชาวบ้านสูงขึ้นเรื่อย ๆ

3. สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย จากผลของการปฏิวัติเขียว ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น มีการทำลายป่าไม้อย่างรุนแรงส่งผลให้ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล พื้นที่ทำนาส่วนใหญ่ของบ้านทุ่งโพธิ์เป็นน่าน้ำฝนเมื่อฝนไม่ตกก็ไม่สามารถที่จะทำนาได้เลย แหล่งน้ำมีเพียงคลองให้กังหนั่งเดียวซึ่งไม่สามารถใช้ทำนาได้เพียงพอในหมู่บ้านและข้าวก็เป็นพืชที่ต้องอาศัยน้ำมาก นอกจากนี้สภาพของดินเสื่อมโทรมมีความเป็นกรดสูงและขาดการบำรุงดิน การเพาะปลูกพืชเชิงเจริญเติบโตได้ไม่ดีเท่าที่ควร ประการสำคัญ ก็คือ เมื่อเกษตรกรเริ่มเลิกทำนาปล่อยให้พื้นที่นาให้เป็นนาร้างทำให้เป็นที่อยู่อาศัยของหนู ซึ่งจะออกทำลายผลผลิตข้าวของเกษตรกรที่ยังทำนาอย่างรุนแรงและยากต่อการป้องกันกำจัด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. ขาดแคลนแรงงาน ในอดีตนั้นชาวบ้านทุ่งโพธิ์จะมีครอบครัวที่อยู่รวมกันขนาดใหญ่ แรงงานในครอบครัวจะช่วยกันทำนา แต่ปัจจุบันคนที่อยู่ในวัยทำงานได้เคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เช่น โรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ โรงงานอุตสาหกรรมยางพารา เป็นต้น ซึ่งมีผลตอบแทนด้านรายได้ที่สูงกว่าและมีรายได้ต่อเนื่องทั้งปี ตลอดจนถึงคนคิดที่มีต่ออาชีพทำนา ซึ่งถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ด้อยค่าและเป็นอาชีพที่ต้องตรากตรำเหนื่อยยากจึงไม่มีใครคิดที่จะทำนา ทำให้แรงงานทำนามีเหลือเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น

5. การขยายตัวของเมืองเข้าไปสู่หมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านทุ่งโพธิ์มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกอยู่ใกล้ตัวอำเภอพุนพิน และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้เกษตรกรหลายรายขายที่นาให้กับการเคหะแห่งชาติ เพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย นอกจากนี้การขยายตัวเพิ่มขึ้นของอาชีพอื่น ๆ เช่น การค้าขาย อุตสาหกรรมทำให้ต้องใช้ที่ดิน ซึ่งพื้นที่ที่เคยทำนาข้าวได้ถูกนำมารองรับการขยายตัวของอาชีพเหล่านี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็น บิมน้ำมัน อุ้มอสมรถ ร้านอาหาร ร้านค้า ร้านเสริมสวย ที่ตั้งอยู่สองข้างถนนในหมู่บ้าน

6. การเพิ่มขึ้นของประชากร การเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ต้องแบ่งสันปันส่วนที่ดินให้ลูกหลานผู้ที่ตั้งงานและแยกครอบครัว เพื่อใช้เป็นที่ทำกินทำให้ปริมาณการถือครองที่ดินต่อครอบครัวมีปริมาณน้อยลง หากนำที่ดินไปใช้เพื่อการทำนา ผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนลงแรง ซึ่งคนรุ่นหลังส่วนใหญ่จะนำที่ดินไปใช้ประกอบอาชีพอื่นหรือขายต่อให้นายทุน เนื่องจากที่ดินมีราคาสูงและต้องการนำเงินไปใช้ลงทุนประกอบอาชีพของตน ซึ่งมีทางเลือกที่หลากหลายเพราะคนมีความรู้การศึกษามากขึ้น สังคมก็มีความเจริญยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อน บางรายที่มีอาชีพประจำที่แน่นอนมีรายได้เพียงพอก็ปล่อยให้ที่ดินทิ้งไว้โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ บางรายมีทุนมากพอก็เปลี่ยนแปลงเป็นสวนยางหรือสวนปาล์ม (ภาพที่ 12-13)

ภาพที่ 12 การเคหะแห่งชาติที่ตั้งอยู่กลางแปลงนา **ภาพที่ 13** แปลงนาที่เริ่มเปลี่ยนเป็นสวนปาล์ม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากสภาพเงื่อนไขดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่นาบ้านทุ่งโพธิ์ จากที่มีที่นาอยู่ ประมาณ 3,000 ไร่ แต่คงเหลือที่ยังใช้ประโยชน์ในการทำนาอยู่เพียงประมาณ 200 – 300 ไร่ในปัจจุบัน มีเกษตรกรเพียงรายเดียวที่ยังทำนา คือ นายวิโรจน์ อินโท กำนันตำบลพุนพิน เนื่องจากกำนันเห็นว่าพื้นที่ว่างเปล่ามาก อยากจะทำให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรที่ยังมีนาอยู่ได้ หันกลับมาทำนา มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ รักษาอาชีพทำนาให้คงอยู่คู่บ้านทุ่งโพธิ์ต่อไป สำหรับพื้นที่นาบ้านทุ่งโพธิ์ส่วนใหญ่เน้นปล่อยทิ้งให้วัชพืชขึ้นรกร้างว่างเปล่า แต่เกษตรกรจะล้อมรั้วด้วยลวดเดินไฟเพื่อใช้เลี้ยงวัว ควาย ให้หากินเอง และมีพื้นที่บางส่วนที่เปลี่ยนเป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มน้ำมันบางรายยังคงดำเนินกิจกรรมเกษตรผสมผสานต่อไป

แนวโน้มการคงอยู่การเสื่อมถอยและปัญหาของอาชีพทำนาข้าว

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับเกษตรกรถึงความต้องการที่ยังคงอาชีพการทำนา ผู้วิจัยพบว่า ยังมีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่มีพื้นที่นาและยังสนใจที่จะยังคงทำนาเพื่อเพิ่มรายได้ แต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมีปัจจัยหลายด้านที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการขาดแคลนแหล่งน้ำ การระบาดของศัตรูพืชและต้นทุนที่จะต้องใช้จ่าย เนื่องจากเกษตรกรได้เลิกทำนามานาน การที่จะเริ่มทำนาใหม่ต้องใช้เงินทุนมากขึ้น โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงพื้นที่ ถึงแม้ว่าภายในหมู่บ้านมีคลองไต่ก้งที่เป็นแหล่งน้ำเพื่อทำนาได้ แต่เนื่องจากเกษตรกรที่สนใจจะทำนามีพื้นที่ห่างจากคลองไต่ก้ง ส่วนเกษตรกรที่มีพื้นที่นาอยู่ริมคลองมีปัจจัยอื่นที่ไม่ได้นำพื้นที่มาใช้ประโยชน์ เช่น การขาดแคลนแรงงานในการทำนาเนื่องจากแรงงานที่เคยทำนามีอายุมากและลูกหลานเองก็มีอาชีพอื่นรองรับก็เลยต้องปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่าเพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำนา ส่วนที่จะปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นสวนไม่ว่าจะเป็นสวนยางพาราหรือจะเป็นสวนปาล์มน้ำมันนั้นต้องใช้เงินทุนมาก ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกร จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้มีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าเป็นจำนวนมาก

จากการสัมภาษณ์กำนันวิโรจน์ อินโท ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า ขณะนี้กำนันได้จัดทำโครงการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อปลูกข้าวฤดูกลางผลผลิตปี พ.ศ.2547 ในพื้นที่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือฝั่งของหมู่บ้าน คือ ด้านฝั่งคลองไต่ก้งและมีเกษตรกรได้เข้าร่วมโครงการรวมจำนวนพื้นที่ กว่า 1,200 ไร่ โดยได้รับความช่วยเหลือจากกรมพัฒนาที่ดินสนับสนุนให้ทุนในการปรับปรุงพื้นที่ เป็นค่าไถไร่ละ 300 บาท และให้เกษตรกรเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเพิ่มอีกไร่ละ 100 บาท ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นการดำเนินการดำเนินโครงการ กำนันยังบอกต่ออีกว่าเมื่อโครงการนี้สำเร็จจะมีการเพิ่มพื้นที่โครงการปลูกข้าวขึ้นเรื่อย ๆ ในฤดูกาลผลิตต่อไป เพราะต้องการที่จะกระตุ้นให้เกษตรกร

หันมาใช้พื้นที่ในการทำนาที่บ้านทุ่งโพธิ์เป็นแหล่งผลิตข้าวแห่งหนึ่งของอำเภอพุนพิน และให้เกษตรกรมีอาชีพที่มั่นคงสามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ นอกจากนี้ยังเป็น การอนุรักษ์ วัฒนธรรมการประกอบอาชีพของชาวทุ่งโพธิ์เอาไว้ ผู้วิจัยเห็นว่าในการดำเนิน โครงการครั้งนี้มีหน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญของพื้นที่นาร้างจึงให้การส่งเสริมสนับสนุน โครงการและหากตัวผู้นำที่เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมการทำนามีความจริงใจในการแก้ไข ปัญหาจะสามารถช่วยพื้นที่นาร้างให้กลับมามีความสำคัญและเป็นทางเลือกหนึ่งในการ ประกอบอาชีพ ทั้งยังช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และเป็นการ กระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการนำพื้นที่นาร้างมาใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มผลผลิต รายได้ ดีกว่า ที่จะปล่อยให้ทิ้งและหากการดำเนินโครงการเป็นผลสำเร็จจะเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรรายอื่นสนใจ หันมารวมกลุ่มในการทำนาจะช่วยเพิ่มความยั่งยืนให้แก่เกษตรกรได้มากยิ่งขึ้น และจะส่งผลต่อ สภาพแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งข้าว แหล่งอาหารที่สำคัญได้อีกครั้ง ทั้งนี้โครงการ จะสำเร็จและมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดก็ต้องขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรผู้ร่วมโครงการและการ ให้การสนับสนุนจากภาครัฐในด้านของปัจจัยการผลิตและการให้ความรู้ เพื่อที่จะนำมาประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนเป็นตัวกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ ในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โครงการจึงจะบรรลุผลสำเร็จและมีความยั่งยืนขึ้นได้ และถ้า หากไม่มีโครงการพัฒนาพื้นที่นาร้างนี้ขึ้นความเป็นไปได้ของการเสื่อมถอยของสังคมชาวนาบ้าน ทุ่งโพธิ์จะจางหายไปในอนาคตอันใกล้นี้ ซึ่งในปัจจุบันก็มีเหลือเพียงกำนันวิโรจน์ อินโท เพียง รายเดียวที่ยังคงทำนาอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนเกษตรกรรายอื่นจะมีเพียงบางรายที่ยังเก็บเครื่องมือที่ใช้ ในการทำนาไว้ โดยเฉพาะอยู่ข้างที่สังเกตได้ว่าหลายบ้านยังมีให้เห็นอยู่ และต่อไปอาชีพทำนาของ บ้านทุ่งโพธิ์ก็คงจะเป็นแค่เพียงอดีตเท่านั้น

การวิจารณ์ผลการวิจัย

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าวของเกษตรกรบ้านทุ่งโพธิ์ ผลการศึกษาพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ทำนา คือ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย เนื่องจากขาดแคลนแหล่งน้ำ ขาดแคลนแรงงานที่ใช้ทำนา ชาวนามีราคาต่ำทั้งที่มี ต้นทุนการผลิตสูงและผลผลิตต่อไร่ต่ำ สาเหตุที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน ซึ่ง ปรีชา วัทธัญญ (2535) ได้กล่าวถึง ปัญหาการใช้ที่ดินในการเกษตร ของไทยว่ามีปัญหาที่สำคัญ คือ การใช้ที่ดินไม่เหมาะสม ใช้ผิดประเภท รวมถึงการนำที่ดินทางการ เกษตรไปใช้ในกิจกรรมนอกภาคเกษตร ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการผลิต คือ เกษตรกรไม่ได้ใช้ที่ดิน

ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้ได้รับผลตอบแทนต่ำกว่าที่ควรได้และเสียโอกาส รวมถึงเกษตรกรไม่มีการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติสู่ระบบที่ดีขึ้น ปัญหาการใช้ที่ดินโดยขาดการบำรุงรักษา ปัญหาจากสภาพธรรมชาติของดิน คือดินเปรี้ยว ดินเค็ม ทำให้ที่ดินเหล่านี้ถูกปล่อยให้รกร้างไม่มีการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ปัญหาจากสภาพธรรมชาติของดินและสิ่งแวดล้อมประกอบกัน ทำให้ที่ดินไม่เหมาะกับการเกษตร ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เมื่อประชากรมีจำนวนมากขึ้น การใช้ที่ดินทำการเกษตรในแต่ละปีมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นค่อนข้างสูง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชน ทำให้สภาพการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปและทำให้ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้มากขึ้น ในทำนองเดียวกัน ไกรสร คือประโช (2531) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่กำหนดอุปทานทางเศรษฐกิจของที่ดิน หรือการใช้ที่ดินเพื่อทำประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ มี 4 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยทางธรรมชาติ หรือลักษณะทางธรรมชาติของที่ดิน เช่น อุณหภูมิ แหล่งน้ำ การระบายน้ำ แร่ธาตุในดิน ลักษณะที่ตั้ง และการขนส่ง มีผลทำให้การใช้ที่ดินแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของการใช้ที่ดิน (2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เมื่อที่ดินสามารถทำประโยชน์และให้ผลตอบแทนความต้องการที่ดินจะมีมากขึ้น (3) ปัจจัยทางสถาบัน คือ แนวคิดการมีหรือไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (4) ปัจจัยทางเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ทำให้มีการพัฒนาการเกษตรในลักษณะอุตสาหกรรม และนอกจากนี้ ธเนตร ศรีสุช (2538) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น มีปัจจัย 3 ด้าน (1) ปัจจัยทางกายภาพของที่ดิน หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของที่ดิน ได้แก่ สภาพภูมิอากาศ ความลาดชันของพื้นที่ สมบัติของดิน น้ำ และลมฟ้าอากาศ (2) ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ปัจจัยทางด้านประชากร เทคโนโลยีในการศึกษาและวิทยาการการใช้ที่ดิน ความซับซ้อนเกี่ยวกับองค์ประกอบทางสังคมและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดิน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยทางทัศนคติ และการรับรู้ของประชากรเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน (3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นทุนการผลิต รายได้จากการผลิต ตลาด แรงงาน แหล่งวัตถุดิบ อัตราดอกเบี้ย ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ต้นทุนการขนส่ง และชนิดของผลผลิตที่ได้ ปัจจัยการขยายตัวของเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน และการเพิ่มขึ้นของประชากรที่เป็นสาเหตุการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าวของบ้านทุ่งโพธิ์ ได้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่ง สนิท สมัครการ (2525) ได้กล่าวว่า ปัจจัยภายนอกชุมชนได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การที่สาธารณูปโภคเข้าไปในหมู่บ้าน การสร้างถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้หมู่บ้านมีการพัฒนาที่ดีขึ้น และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชุมชนเมือง การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนชนบทที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่าง ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

มีส่วนทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ง่ายกว่าบุคคลอื่น ๆ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยภายใน ก็เป็นอีกปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ภายในชุมชน คือปัจจัยทางนิเวศวิทยา ได้แก่ สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดิน และอื่น ๆ เพราะถ้าหากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่ดี ก็จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และจากทฤษฎีความทันสมัย เป็นกระบวนการวิวัฒนาการตามกาลเวลาขององค์การต่าง ๆ ที่ได้มีการปรับตัวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว การทำให้ทันสมัยความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างค่านิยมทางประเพณีกับค่านิยมความทันสมัย เลวี (1966) ได้กล่าวไว้ในสง่า บุญแดง (2545) ว่าการทำให้ทันสมัยทางสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดำเนินไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์พื้นฐานได้เปลี่ยนจากความผูกพันที่มีอิทธิพลทางประเพณีไปสู่พื้นฐานอื่น โดยมีเหตุผลทางด้านสิทธิประโยชน์ของการแลกเปลี่ยน และ สเลเมอร์ (1966) กล่าวไว้ในสง่า บุญแดง (2545) ว่าการทำให้ทันสมัยของสังคมนั้นเน้นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ เปลี่ยนจากเทคโนโลยีที่ง่ายไปเป็นเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อน เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เปลี่ยนจากประชากรชนบทเป็นประชากรเมือง เปลี่ยนจากการใช้พลังงานสัตว์และพลังงานมนุษย์ไปใช้พลังงานสิ่งไม่มีชีวิต จากผลของการศึกษาวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่ รุ่งทิพย์ ลิ้มปาภินันท์ (2535) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการทำฟาร์มของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเป็นสวนผลไม้ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มโอกาสในการเปลี่ยนไปทำสวนของเกษตรกรที่ทำนาอยู่เดิม ได้แก่ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ประสบการณ์ในการทำสวน มูลค่าของสินทรัพย์ ความสามารถในการกู้ยืมเงินเชื่อจากสถาบันการเงิน ส่วนอายุของหัวหน้าครัวเรือน ขนาดและจำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง รายได้จากการออกไปรับจ้างนอกฟาร์มและรายได้จากฟาร์มนอกเหนือจากพืชหลัก ถ้ามีมากขึ้นจะเป็นการลดโอกาสในการเปลี่ยนไปทำสวน ทั้งนี้พบว่าเกษตรกรที่เปลี่ยนไปทำสวนจะมีกำไรจากการปลูกพืชสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่เปลี่ยน และที่ สมพงษ์ จิตคำ (2538) ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตร โดยทำการศึกษาในเขตพื้นที่หมู่บ้านเด่นนาทราย ตำบลทุ่งบี กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าภายหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รูปแบบการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการปลูกพืชหลายชนิดมากขึ้น ในส่วนการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรในพื้นที่ พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านตลาดและเงินทุนมีอิทธิพลมากที่สุด รองลงมา คือ ปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางสังคม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

(Conclusions and Recommendations)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าว ของบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาข้าวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แนวโน้มของการคงอยู่และการเสื่อมถอยของอาชีพทำนาข้าว

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยค้นคว้าจากเอกสารสิ่งพิมพ์ บทความทางวิชาการ หนังสือ ตำราต่าง ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key informant) ผู้นำท้องถิ่น โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าบ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เคยเป็นชุมชนโบราณที่เก่าแก่และมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นแหล่งสะสมทางด้านวัฒนธรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ปัจจุบันมีจำนวนครอบครัว 160 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 672 คน การเดินทางไปยังหมู่บ้านทุ่งโพธิ์เป็นไปอย่างสะดวกมีถนนตัดผ่านคือถนนสายพุนพิน-ท่าชนะและมีสถานีรถไฟชุมทางบ้านทุ่งโพธิ์ หลังจากมีถนนสายพุนพิน-ท่าชนะตัดผ่านการคมนาคมสะดวกมากขึ้นก็มีประชากรเพิ่มขึ้นบ้านเรือนจะตั้งอยู่กระจายทั่วทั้งหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่ทำกินของตนเอง บ้านทุ่งโพธิ์มีโรงเรียน 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านทุ่งโพธิ์ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีหน่วยงานราชการเข้ามามีตั้งที่ทำการอยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลพุนพิน สาธารณูปโภคในหมู่บ้าน มีถนนลูกรังใช้ในการสัญจรในหมู่บ้าน สำหรับแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของชาวบ้านทุ่งโพธิ์จะใช้น้ำประปาหมู่บ้านซึ่งสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 และมีการใช้น้ำบาดาล เครื่องอุปโภคบริโภค อาหารสิ่งจำเป็นต่าง ๆ จะได้มาจากตลาดในอำเภอพุนพินและอำเภอเมือง สภาพดินบ้านทุ่งโพธิ์เป็นพื้นที่ราบลุ่ม หน้าดินลึก การระบายน้ำไม่ค่อยดี ดินบนจะมีลักษณะเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ แต่สามารถทำนาได้ดี แหล่งน้ำธรรมชาติมี 1 สาย คือ คลองไต่กั้งเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร แม้บ้านหลายครัวเรือนมีอาชีพหลัก คือ การค้าขาย จะมีการรับซื้อสินค้าเกษตรพืชผักพื้นบ้าน เพื่อนำไปขายยังตลาดในอำเภอ การรับจ้างแรงงาน วิทยุส่วนตัวใหญ่ในหมู่บ้านจะเข้าไปรับจ้างทำงานโรงงานในเมือง และจะมีรถคอยรับส่ง แรงงานส่วนหนึ่งที่มี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความรู้จะเป็นพนักงานลูกจ้างในบริษัท ห้างร้าน ในเมือง ส่วนผู้ชายจะรับจ้างก่อสร้างและรับจ้างทั่วไปหลากหลาย การทำการเกษตร มีการทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงสัตว์เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ ปลา และทำนาซึ่งมีอยู่รายเดียว

สภาพการทำนาและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่นา

ลักษณะพื้นที่ดินส่วนใหญ่ของบ้านทุ่งโพธิ์เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนที่น้ำทะเลและน้ำกร่อยพัดมาก่อตัวขึ้น เนื้อดินมีลักษณะเป็นดินเหนียว มีอินทรีย์วัตถุเล็กน้อย ค่อนข้างเป็นดินกรด มีการใช้ประโยชน์ทำนาข้าวเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นยังปลูกมะพร้าว มะม่วง ส้มโอ กล้วย ในบริเวณบ้าน ถึงแม้ว่าพื้นที่แถบนี้มีความสำคัญกับการทำนาในครั้งอดีตก็ตามแต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากที่นามาเป็นกิจกรรมอย่างอื่น เนื่องมาจากมีเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่นาตามช่วงเวลา ดังนี้

ในช่วงระยะเวลาก่อน ปี พ.ศ. 2500 เกษตรกรจะอาศัยน้ำฝนในการทำนา การผลิตก็เพื่อบริโภคภายในครอบครัว เกษตรกรจะเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวประมาณต้นเดือนกรกฎาคม และเก็บเกี่ยวประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พันธุ์ข้าวที่ปลูกจะเป็นพันธุ์พื้นเมือง เช่น ข้าวพันธุ์ทองรวงกันตัง ซ่อมุด ลูกลาย นางกำ ลูกแดง จะใช้วัว ควาย ไถนาหรือเตรียมดินต้นฝน คือ ประมาณเดือนมิถุนายน ใช้เมล็ดพันธุ์อัตราประมาณ 1 ถึงต่อไร่ และจะคราดกลบ มีการใช้ปุ๋ยคอก ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีและป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวจะใช้กระ และจะผูกข้าวเป็นมัด นำไปตากแดดหรือผึ่งลมจนแห้ง หลังจากนั้นจะเก็บในยุ้งฉาง

20 ปีต่อมา รัฐบาลได้มีนโยบายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร โดยมีเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลมาส่งเสริมให้ความรู้ สนับสนุนปัจจัยการผลิต เริ่มมีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ข้าวลูกผสม เปลี่ยนวิธีทำแบบนาหว่านมาเป็นวิธีการปักดำ โดยใช้พันธุ์ ซึ่งเป็นพันธุ์ส่งเสริมจากทางราชการ เช่น พันธุ์ กข 3 กข 7 หว่านตกกล้าในที่ดอน หลังจากข้าวออกจะถอนไปปักดำ ใช้ปุ๋ยเคมีเร่งการเจริญเติบโตและเพิ่มผลผลิต ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ผลผลิตที่ได้จึงสูงและมีคุณภาพดีขึ้น ถือได้ว่าช่วงนี้เป็นยุคปฏิวัติเขียวมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี เมล็ดพันธุ์ข้าว สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ในช่วง ปี พ.ศ. 2525 – 2534 รัฐบาลโดยกรมส่งเสริมการเกษตร ได้มีโครงการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว โครงการจัดไร่นาสวนผสม แต่ผลการดำเนินงานปรากฏว่าเกษตรกรไม่ยอมรับหรือชอบ

พันธุ์ข้าว เนื่องจากไม่ชอบบริโภคน้ำ และยังคงต้องซื้อปุ๋ย สารเคมีมากขึ้น มีต้นทุนสูง นอกจากนี้แล้วยังเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงและแล้งติดต่อกันเป็นเวลานาน ส่วนการทำไร่นาสวนผสมนั้นสามารถใช้สอยและเพื่อการบริโภคได้บ้าง

ปี พ.ศ. 2535 – ปัจจุบัน ในช่วงระยะนี้มีเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาข้าว พอสรุปได้ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย
2. ขาดแคลนแรงงาน
3. ต้นทุนการผลิตสูงและปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำ
4. ราคาผลผลิตต่ำ
5. การขยายตัวของเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน
6. การเพิ่มขึ้นของประชากร

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นทางเลือกให้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่นากร้างของเกษตรกรบ้านทุ่งโพธิ์ ดังนี้

แนวทางที่ 1 การพัฒนาการผลิตข้าว

จากผลการวิจัย พบว่า การผลิตข้าวของบ้านทุ่งโพธิ์มีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้ทราบว่าพื้นที่ทำนาบ้านทุ่งโพธิ์ยังมีเกษตรกรหลายรายยังคิดที่จะทำนา เนื่องจากว่ายังเล็งเห็นถึงความสำคัญของอาชีพทำนาและเห็นว่าพื้นที่ก็มีศักยภาพในผลิตข้าวได้ และผู้วิจัยก็เห็นว่าพื้นที่นาของบ้านทุ่งโพธิ์นั้นสามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับผู้ทำนาได้ ซึ่งปัญหาและอุปสรรคในการใช้พื้นที่นาของเกษตรกรบ้านทุ่งโพธิ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสภาพแวดล้อมที่ขาดแคลนแหล่งน้ำและการแพร่ระบาดของศัตรูข้าวที่เป็นปัญหาสำคัญของการเลิกทำนา เรื่องของแรงงานที่วัยรุ่นส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร ต้นทุนและราคาผลผลิต ปัญหาดังกล่าวสามารถที่จะแก้ไขได้ หากว่าตัวเกษตรกรเองยังเห็นคุณค่าและต้องการที่จะสืบทอดอาชีพการทำนาของบรรพบุรุษให้อยู่คู่กับบ้านทุ่งโพธิ์ต่อไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาที่นาร้างเพื่อพัฒนาการผลิตข้าว ดังนี้

1. ปัญหาหลักที่ทำให้เกษตรกรที่เคยประกอบอาชีพทำนาต้องเลิกประกอบอาชีพทำนาคือ การขาดแคลนแหล่งน้ำ การทำนาของเกษตรกรต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว เนื่องจากในหมู่บ้านขาดระบบชลประทาน ทั้งที่จริงแล้วหมู่บ้านทุ่งโพธิ์อยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือ แม่น้ำตาปี่ซึ่งเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แหล่งน้ำที่สำคัญเพียงไม่กี่กิโลเมตร แต่ขาดคลองส่งน้ำเพื่อที่จะสามารถนำน้ำไปใช้ในการทำการเกษตร หากสามารถขุดคลองส่งน้ำมายังหมู่บ้านได้ก็จะทำให้สามารถมีน้ำใช้ในการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ซึ่งหน่วยงานของรัฐควรจะพิจารณาและช่วยเหลือแก่เกษตรกรได้

2. การแพร่ระบาดของศัตรูข้าว สาเหตุเนื่องจากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่เลิกทำนาทำให้นารกร้างจึงเป็นที่อยู่และแพร่พันธุ์ของศัตรูข้าว ทำให้เกษตรกรส่วนน้อยที่ทำนาถูกรบกวนจากศัตรูข้าวอย่างหนัก หากว่ามีการปฏิรูปที่นาร้างให้มีการใช้ประโยชน์ขึ้นมาและเกษตรกรส่วนใหญ่รวมกลุ่มกันทำนา ปัญหาเรื่องของการแพร่ระบาดของศัตรูข้าวก็จะลดลง

3. การขาดแคลนแรงงานในการทำนา เนื่องจากการที่คนในวัยทำงานส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพรับจ้าง จึงทำให้ไม่มีใครสนใจที่จะทำนา แต่ถ้าหากมีการส่งเสริม ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการนำพื้นที่รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นรายได้เสริมจากอาชีพหลัก และสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ โดยให้มีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรผู้สนใจและยังคิดที่จะประกอบอาชีพทำนา แล้วทำการส่งเสริมให้ความรู้ในการนำเอาวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้ในการทำนา ซึ่งการทำนาในปัจจุบันสามารถที่จะทำได้โดยไม่ต้องใช้แรงงานเหมือนแต่ก่อนสามารถทำนาไปพร้อมกับการประกอบอาชีพหลักได้ ขอเพียงแต่มีความตั้งใจจริงและมีแนวความคิดอยากจะทำนา ซึ่งปัจจุบันมีการพัฒนาวิธีการจากหลายท้องถิ่นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ได้ เช่น การใช้ข้าวพันธุ์ดีทดแทนข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ เช่น ข้าวพันธุ์ชัยนาท 1 ข้าวสุพรรณบุรี 60 ข้าวสุพรรณบุรี 90 และข้าวหอมสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพันธุ์ที่เจริญเติบโตได้ดีให้ผลผลิตสูงในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ร่วมกับการนำเอาเทคโนโลยีการผลิตข้าวพื้นบ้านมาประยุกต์เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตในการพึ่งพาปัจจัยการภายนอก เช่น ปุ๋ย และสารเคมีต่าง ๆ โดยหันมาใช้วิถีธรรมชาติก็น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้

แนวทางที่ 2 การแปรสภาพที่นาเป็นร่องสวนปาล์มน้ำมัน

เนื่องจากในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้กำหนดให้ปาล์มน้ำมันเป็นพืชยุทธศาสตร์และมีการส่งเสริมให้ปลูกกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากว่าปาล์มน้ำมันเป็นพืชที่ทำรายได้ให้เป็นอย่างดีสามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตในดินนาได้ใกล้เคียงกับดินที่ดอน ฉะนั้นจึงขอเสนอทางเลือกในการแปรสภาพที่นากร้างให้เป็นสวนปาล์มน้ำมัน เพื่อสามารถช่วยเสริมรายได้ดีกว่าปล่อยทิ้งร้างและมีความยั่งยืนกว่าการทำนา เนื่องจากการปลูกปาล์มน้ำมันปลูกครั้งเดียวสามารถให้ผลผลิตได้ถึง 20 ปี แต่การปลูกข้าวนั้นต้องทำทุกปี เมื่อเปรียบเทียบในด้านของรายได้และแรงงานที่ลงทุนแล้ว การปลูกปาล์มน้ำมันนั้นถึงแม้จะต้องใช้เงินลงทุนที่มาก แต่ผลผลิตที่ได้นั้นมีความยั่งยืนและยาวนาน สามารถปลูกทิ้งไว้เป็นอาชีพเสริม โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองแรงงานและเวลา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในการต้องดูแลรักษาให้ยุ่งยาก เพียงใช้เวลาเป็นครั้งคราวในการดูแลรักษาและเก็บเกี่ยว สามารถมีเวลาไปประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานประจำได้ ซึ่งแตกต่างจากการทำนาซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากมายจึงจะสามารถทำได้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนที่นาร้างให้เป็นสวนปาล์มน้ำมันจึงน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้ที่มีนาร้างในบ้านทุ่งโพธิ์ได้เป็นอย่างดี แต่อาจจะต้องใช้ทุนซึ่งเป็นปัญหาหลักสำหรับเกษตรกรที่เป็นชาวนาในการที่จะเปลี่ยนที่นาร้างให้เป็นสวนปาล์มน้ำมันได้ จึงจำเป็นที่รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือในด้านของเงินทุน อาจจะเป็นรูปของการรวมกลุ่มให้แก่เกษตรกรได้มีการระดมทุนหรือวิธีการอื่น ๆ และไม่ว่าจะใช้วิธีการใดก็ตามแล้วแต่รัฐก็ควรจะมีเจ้าหน้าที่เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการให้ความรู้และคำแนะนำแก่เกษตรกรที่น่าจะเป็นวิธีการที่ดี ในการช่วยเหลือให้เกษตรกรได้มีโอกาสมากขึ้นและได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารอ้างอิง

กัลย์ ฤกษ์วัลย์. 2547. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2547.

โกวิทย์ ชลสุวรรณ. 2538. วัฒนธรรมของชาวนาที่ปรากฏในอาชีพทำนา : ศึกษาเฉพาะบริเวณคาบสมุทรมหานครในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ สงขลา.

ไกรสร คือประโคน. 2531. เศรษฐศาสตร์ที่ดิน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

คำนวน นวลสนอง. 2538. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

จาง ทองหัวเตย. 2547. สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2547.

ดุสิต มานะจตุ. 2530. การสำรวจและการประเมินทรัพยากรที่ดิน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดำรง สุานดี. 2532. สังคมวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธเนตร ศรีสุข. 2538. การใช้ที่ดินของเกษตรกร อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธีรพล สยามพันธ์. 2538. ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านตำบลควน
มะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ สงขลา.

เบญจรัตน์ ปิ่นหย่า. 2528. การวิเคราะห์เศรษฐกิจการทำนาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ฤดูการ
เพาะปลูก2526/27. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ
มหานคร.

ปรีชา วัทธัญญ. 2535. "การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร". วารสารพัฒนาที่ดิน. (กันยายน 2535) :38.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2540. วิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 7).
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

พอลดา แก่นแก้ว. 2528. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากน้ำ
พ.ศ. 2539 – 2525. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร.

มุกดา คูหิรัญ และปริญญา ผ่องผุดพันธ์. 2539. มนุษย์กับธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รุ่งทิพย์ ลิปาภินันท์. 2535 . การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำ
ฟาร์มของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรี
อยุธยา : กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเป็นสวนผลไม้. วิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.

วิมล คำศรี. 2544. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ
มหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิโรจน์ อินโท. 2547. กำเนิดตำบลพุนพิน. สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2547.

วุฒิ ประภาวดี. 2521. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการถือครองที่ดินกับประสิทธิ
ภาพในการผลิตข้าว ตำบลเชียรเข่า อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร กรุงเทพมหานคร.

ศรียา คุ่มครอง. 2547. สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2547.

สมปอง ศรีเพชรกุล. 2547. สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2547.

สมพงษ์ จิตคำ. 2538. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการไ้ที่ดินทางการเกษตร
: กรณีศึกษาหมู่บ้านเด่นนาทราย ตำบลทุ่งปี๊ กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่.
วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่.

สมภพ มนะรังสรรค์. 2537. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องสังคมไทยในสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมยศ ทุ่งหว่า. 2541. การวิเคราะห์ระบบสังคมเกษตร. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2537. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางการศึกษา

วิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สนิท สมัครการ. 2525. การเปลี่ยนแปลงสังคมกับพัฒนาการสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สง่า บุญแดง. 2545. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาขางเมืองนาทรายทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา.

สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี. 2535. แนวทางพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรมส่งเสริมการเกษตร. (เอกสารอัดสำเนา).

_____. 2535. แนวทางพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรมส่งเสริมการเกษตร. (เอกสารอัดสำเนา).

_____. 2544. รายงานการปลูกพืชประจำปี 2544. สุราษฎร์ธานี. (เอกสารอัดสำเนา).

สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 11. 2542. รายงานการใช้ที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (เอกสารอัดสำเนา).

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2545. สมุดรายนามสถิติจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กองคลังข้อมูลและสนเทศสถิติ.

โสภณ สมชาญ. 2534. "ปัญหาการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของประเทศไทย". วารสารพัฒนาที่ดิน. (ตุลาคม 2534) : 17.

โตภา ชูพิกุลชัย. 2522. **ชนบทไทยในกระแสแห่งความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มิตรนาการพิมพ์.

เอี่ยม ทองดี. 2538. **ข้าว : วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มติชน.

Roger, Evertt. 1969. **Modernization among Peasants**. New York : Holt , Rinehartand
Winston.

Vink , A.P.A. 1975. **Land Use in Advancing**. New York : Germany.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้